

MOSLIMS

begrip

CHRISTENEN

JUNI 2003
JAARGANG 29 no. 3

*ERVARINGEN
MET
CHRISTENEN*

BUREAUS VOOR ONTMOETING MET MOSLIMS

Rooms Katholieke Kerk in Nederland: Berry van Oers, Cura Migratorum-ID
Luybenstraat 17, 5211 BR 's-Hertogenbosch. Tel. (+31) 073-6145159 Rooms
Katholieke Kerk in België: Simon Lambregs, pr.
Hooiweg 188 B-3600 Genk, België. Tel. (+32) 089-352 883 Samen op
Weg-Kerken: Josien Folbert
Postbus 8506, 3503 RM Utrecht Tel. (+31) 030-880 1 880

REDACTIE:

Martha Frederiks
Simon Lambregs
Nico Landman
Berry van Oers (kernredactie)
Piet Reesink (eindredactie)
Karel Steenbrink
Umit Tas
Pim Valkenberg

Abonnementen:

Binnenland: 14€(5 nummers)
Buitenland : 15€
Losse nrs. : 3€ **plus** portokosten
Giro 4 300 211 tnv Begrip/Cura Migratorum
België: Kredietbank 453-0258581-69
tnv Begrip, Hooiweg 188, B-3600 Genk Piet

Abonnementen kunnen elk gewenst moment
ingaan en worden automatisch verlengd,
tenzij vier weken voor het begin van het
nieuwe kalenderjaar opgezegd.

E-mail: Begrip@planet.nl

Tekeningen: Frans Kalb

Uitgever, redactie en administratie:

'Cura Migratorum'

Luybenstraat 17

5211 BR 's-Hertogenbosch Voor het overnemen van artikelen is Tel. (+31) 073-6145159
toestemming van de uitgever nodig. Fax. (+31) 073-6131175

Op Internet te raadplegen als: <http://efa.nl/levonet/begrip> moslims christenen

Advertentietarieven op aanvraag.

ERVARINGEN MET CHRISTENEN

De echte dialoog vindt plaats tussen personen en niet tussen organisaties of instituten. Wij zijn blij dat drie moslims in dit nummer hun ervaringen weergeven met christenen en het christendom. Die ervaringen zijn heel wat genuanceerder dan de bekende stereotype beelden die iedere moslim zou hebben over christenen. Wel blijkt uit de drie verhalen hoe belangrijk de kwaliteit van de ontmoeting is voor de veranderende beeldvorming.

Bewuste of onbewuste geheime agenda's of vooringenomen standpunten doen de dialoog geen goed.

Op 5 mei gaven christenen, moslims, hindoes en boeddhisten in Breda elkaar cadeaus. Christenen wisselden fragiele, breekbare kruiken uit. Elk geloof bewaart zijn schatten in broze vaten. De dialoog vraagt veel tact, geduld en omzichtigheid om elkaars schatten te ontdekken zonder brokken te maken. – P.R.

INHOUD

LEERHUIS (PIET REESINK)	94
WAAR KEN IK DE CHRISTEN VAN? (U. TAS)	97
DIALOOG: LEREN OVER JE EIGEN GELOOF (MARIANNE VORTHOREN)	105
VRAGEN STAAT VRIJ (AYNUR AYDINLI)	115
MOSLIMS HIER EN ELDERS	123
BOEKEN	139
EVENEMENTEN	144

LEERHUIS

Bisschop in moskee

Voor en tijdens de oorlog in Irak hebben veel christelijke en moslim leiders het initiatief genomen om elkaar te ontmoeten en zo de spanningen tussen hun gemeenschappen te verminderen. Een van de vele voorbeelden vond plaats in Frankrijk.

Na de uitbraak van de oorlog in Irak in maart nodigde de rector van de moskee in Evry de franse bisschop Mgr. Dubost uit om na het vrijdagsgesprek de moslims toe te spreken.

Broeders,

Al er iets ernstigs gebeurt, is de eerste reflex die opkomt, te gaan naar degenen op wie men kan rekenen. Daarom ben ik hier bij het begin van deze oorlog. Ik kom als een broeder, als een arme. Mijn armoede evenals bestaat evenals die van U hierin dat wij ons in een wereld bevinden waar we wel vrede willen maar er niet in slagen om die tot stand te brengen. In ieder geval niet zo snel als we zouden willen.

Vrede stichten wil allereerst zeggen dat we elkaar de hand willen reiken. Zelfs als we verschillend zijn. Zelfs als ons beider verleden deels verschillend is en soms pijnlijk.

Vrede stichten is elkaar willen respecteren zelfs als we niet hetzelfde denken over veel zaken. Zeker, ik sta nu hier omdat ik over de oorlog denk zoals velen van U. En omdat ik wil getuigen van mijn respect en broederlijke gevoelens.

Maar ik weet dat we niet hetzelfde denken over God en over wat Hij van ons vraagt.

Ik droom van de dag dat we genoeg bevriend zijn om met elkaar te kunnen praten. Over wat ons scheidt, over wat ons pijn doet bij de ander...

Wat een mooi voorbeeld zou dat zijn voor allen die vanwege politieke of godsdienstige verschillen tegenover elkaar staan, elkaar zelfs bestrijden.

Vrede stichten is samen iets opbouwen.

Ik bewonder de plaats die de islam geeft aan de armen.

Het ideaal van de Koran, denk ik, is een eenvoudige levensstijl, gebaseerd op het gezin.

Het verwerpt een overmatige consumptie en opeenhoping van goederen.

De *zakaat* als één van de pijlers van de islam beoogt de behoeftigen te helpen.

En ook al is de *zakaat* verplicht, moslims in hun edelmoedigheid laten het niet hierbij.

Zo lijkt uw wet op de oproep van de grote profeten uit de Bijbel en van Christus. Ik denk dikwijls bij mezelf dat we samen zouden moeten werken.

Om kritisch te zijn tegenover een maatschappij, die als enige regel winst kent of wat iets opbrengt. Om schulden kwijt te schelden van armen, landen of individuen.

De basis van de vrede is gerechtigheid voor allen.

Vrede stichten is samen getuigen te zijn van Gods barmhartigheid.

“Goed en kwaad zijn niet gelijkwaardig. Bevrijd je door beter te handelen.

Degene van wie je was verwijderd door vijandschap, wordt een naarstige bondgenoot”.

Broeders, als ik hier de Koran aanhaal, doe ik dat met respect. En omdat ik er de weerklink in vind van het evangelie van Jezus Christus.

U verwijst graag naar het Andalusië van de twaalfde eeuw. Waar moslims, joden en christenen samen een vreedzame beschaving hebben opgebouwd.

Er zijn nog veel andere voorbeelden in de geschiedenis om te bewijzen dat het mogelijk is om broeders van elkaar te zijn. We moeten deze herinneringen ophalen. Om de oorlog van daar niet hierheen te halen.

Gebeurtenissen kunnen elkaar snel opvolgen. Er zijn mensen die de neiging hebben God in hun kamp in te schakelen. Anderen zijn geneigd de huidige tijd te gebruiken om op gewelddadige manier hun frustraties te uiten. Ik stel voor om het kwaad met het goede te beantwoorden. Ik stel voor om elke aanval, zelfs met woorden, tegen het religieuze gedachtegoed of tegen de religieuze gemeenschap van de ander te beschouwen als een aanval op ons zelf.

Laten we er geen doekjes om winden: de warrige tijden waarin we leven, doe het extremisme opleven. Broeders, laten we elkaar vertrouwen.

We moeten weten dat deze extremisten geen vertegenwoordigers zijn van de islam, noch van het jodendom of christendom.

Laten we elkaar beoordelen naar het beste wat ieder van ons heeft.

Ik sta hier als een broeder, als een arme.

God heeft ons verschillend gewild. Hij had van ons één volk kunnen maken... Hij heeft dat niet gedaan. Dat is ongetwijfeld om met elkaar te kunnen wedijveren in het zoeken naar Zijn wil en in goede handelingen.”

De zondag daarop werd de rector van de moskee M. Khalil Merroun in de kathedraal uitgenodigd. Hij zei ongeveer het volgende:

Ik ben hier omdat wij samen een enkele vader hebben Abraham. En omdat er bommen vallen op de grond waar hij geboren is. Ik was blij verleden vrijdag Michel Dubost in de moskee te ontvangen. Hij sprak een krachtdadig 'nee' tegen de oorlog uit en 'ja' tegen de vrede. Hij gebruikte daarbij verzen uit de Koran. Onze gebeden zijn verhoord door de Heer. We leven immers in een land dat de oorlog geweigerd heeft...

Als ik hier in de kathedraal sta, verwarmt dat mijn hart, des te meer als een blijde of droevige gebeurtenis ons samenbrengt. De gehele moslim gemeenschap had graag hier willen zijn maar dan was er niet voldoende plaats geweest. Hoe dan ook, de kwantiteit is nog geen kwaliteit. Ontvang de broederlijke groeten van heel onze gemeenschap.

Ik ben hier als een vredessoldaat. Met Michel Dubost voeren wij de echte *jihaad*: die strijdt tegen geweld, oorlog en arrogantie....

God heeft de dood aan de mensheid gegeven als een verlossing, de mens geeft de dood om te verwoesten.

De tranen die in de Irakese families worden gestort zijn even bitter als die van de Amerikaanse families.

Het bloed van de Irakezen heeft dezelfde kleur als dat van de Amerikanen.
(uit het Frans vertaald door P. Reesink)

Waar ken ik de christen van?

U. Tas

Inleiding

In het kader van 'Nederland leren' wil ik, als Turks-Nederlandse moslim, in dit stuk beschrijven waar en hoe ik in mijn leven de christen of het christendom ben tegengekomen. Het bepaalde lidwoord bezig ik even voor het gemak. Het is mij inmiddels wel duidelijk dat ook onder christenen een zekere mate van heterogeniteit bestaat, net zoals dat het geval is onder moslims.

De christenen en het christendom ben ik tegengekomen gedurende mijn opleidingsjaren: op de basisschool, op het VWO en aan de universiteit. Tegenwoordig zijn de media, met name de televisie, de Bijbel en de christenen die ik ontmoet in mijn beroep als arts en tijdens mijn werkzaamheden voor de stichting Islam en Dialoog, mijn voornaamste bronnen ten aanzien van het christendom.

Katholieke basisschool

Vijfentwintig jaar geleden waren veel scholen in Nederland nog 'wit'. Toen wij in 1977 van Amsterdam-Oost naar de betrekkelijk nieuwe woning in Amsterdam-West verhuisden, waren wij, voorzover mij bekend, het enige Turkse gezin in de omgeving. Ik weet nog hoe verheugd ik was toen onze Turkse burens uit de vorige wijk enkele jaren later eveneens verhuisden naar deze nieuwe wijk, ook al was hun woning op tien minuten loopafstand. Nog steeds staat dit in mijn geheugen gegrift als een bijzondere gebeurtenis uit mijn kindertijd.

Aan de overzijde van de straat stond een groot schoolgebouw met een, volgens

huidige normen, immens groot plein. Deze school was Rooms Katholiek en was gebouwd aan een klooster. Ik weet niet wat de primaire overweging is geweest van mijn ouders toen zij mij daar op school deden: de korte afstand of het religieuze beginsel waarop de school gefundeerd was. Later heb ik mijn vader wel eens een betoog horen houden over de positieve aspecten van een christelijke school. Hij vond dat de waarden en normen die de school probeerde over te brengen, in belangrijke mate aansloten bij hetgeen hij ons thuis probeerde bij te brengen: ingetogenheid, respect, discipline en natuurlijk het geloof in God. Het was destijds voor moslims niet gebruikelijk om hun kinderen naar een

christelijke school te sturen. Meer dan eens heb ik vaders hun vrees horen uiten voor de bekering van hun kinderen tot het christendom. Veel van mijn leeftijdsgenoten die ik tijdens het buitenschoolse Turkse onderwijs ontmoette, zaten dan ook op een openbare school. De angst voor bekering vond ik toen overdreven en niet gebaseerd op kennis van zaken.

Wat ik heb onthouden van de christelijke aspecten zijn het klooster bij de school, de sympathieke, bejaarde 'broeder Hugo' die ik associeerde met dit klooster en de vaste opening van de dag met een klassikaal gebed. Tijdens dit gebed deed ik, als enige moslim in de klas, natuurlijk niet mee. Terwijl mijn klasgenootjes de handen in elkaar vouwden en probeerden mee te bidden, zat ik met mijn armen over elkaar en was ik stil. Achteraf denk ik dat dit een goede oefening is geweest in respect voor andermans geloofspraktijken.

Verder zijn mij de catecheselessen bijgebleven waarin wij mochten luisteren naar de verhalen uit de Bijbel, met name uit het Oude Testament. Een keer moesten wij een bijbels verhaal in een tekening uitbeelden. Er waren natuurlijk veel verhalen waarin God voorkwam. Aangezien ik toen al geloofde dat je God niet kunt en mag afbeelden had ik na

lang denken, als thema voor mijn tekening het gevecht tussen David en Goliath gekozen. De reus Goliath lag op de grond na geveld te zijn door een steen en David stond op zijn borst met een slinger in zijn opgeheven hand.

Thuis had ik de Turkse vertaling gelezen van een verhalenbundel voor kinderen die de beroemde islamitische exegeet Sayyid Qutb had geschreven. Daarin zijn de verhalen van de profeten opgenomen zoals de Qor'an die weergeeft. De meeste van die profeten komen ook in de Bijbel voor. Toen de leraar tijdens de catecheseles bijvoorbeeld over Jacob, Jozef, Mozes of David vertelde, was er bij mij een en al herkenning. Wanneer hij vragen stelde over hun leven stak ik mijn vinger vaak als enige op. Enerzijds was dit goed voor mijn zelfvertrouwen als leerling, want bij andere vakken, vooral taal, was ik minder bekwaam. Anderzijds was het ontgoochelend om te merken dat zelfs op deze katholieke school de 'Nederlandse' leerlingen niet zo enthousiast waren over deze bijbelse verhalen. Dit zou niet de laatste keer zijn dat ik werd geconfronteerd met dit gebrek aan enthousiasme bij christelijke leeftijdsgenoten.

Katholiek voortgezet onderwijs

De leerkracht van de basisschool verwees mij naar een katholieke school

voor voortgezet onderwijs met een pauselijke naam, het Pius X Lyceum. Ik heb er toen natuurlijk niet bij stilgestaan maar achteraf denk ik dat ik zo heb mogen proeven aan de laatste resten van de verzuiling in een grote stad als Amsterdam.

In deze periode begon ik bewuster om te gaan met het geloof. Ook op school werd wat dieper ingegaan op de stof tijdens de godsdienstlessen. In de eerste drie jaren werden voornamelijk stukken uit de Bijbel bestudeerd, weer met name uit het Oude Testament. In het vierde jaar waren het boeddhisme, het hindoeïsme en de islam aan de beurt. Ik weet nog dat de leerkracht tijdens de eerste les over de islam vroeg of er moslims in de klas waren. Ik stak als enige mijn vinger op. Daarop zei hij dat ik hem mocht corrigeren als hij zaken verkeerd zou weergeven. Dit vond ik een nobel gebaar. Later merkte ik echter dat het corrigeren in de praktijk nogal wat weerstand wekte bij de bewuste leerkracht. Ik vond dat de praktijk van moslims en de leer van de Qor'ân door elkaar werden gehaald, evenals elementen uit cultuur en uit religie. Zo stond in een advertentie in ons studieboekje: "Hassan zegt niet wat hij denkt en is toch heel oprecht... Leuk dat we in Nederland niet allemaal hetzelfde zijn." Tijdens deze godsdienstlessen kon ik mij

profiëren als moslim. Ik moest wel, want ik was nog altijd de enige moslim in de klas. Iedere keer als er iets werd besproken over de islam keken de leerlingen naar mij. Ik herinner mij dat de Iraanse ayatollah Khomeini destijds een *hot item* was. In de hogere klassen werden de godsdienstlessen vervangen door maatschappijleer. De docent van het vijfde jaar was erg enthousiast over Nietzsche en deed religie soms als een gruwel voorkomen. Ik begreep niet dat dit kon op een katholieke school. "Kijk maar naar de kruistochten en Khomeini!" zei hij dan vaak. Steeds weer voelde ik de drang om hem erop te wijzen dat Khomeini niet gelijk stond aan 'de islam'.

De lessen godsdienst en maatschappijleer waren vaak een goede aanleiding om het met klasgenoten over het geloof te hebben. Over en weer werden er vragen gesteld. Soms moest ik thuis nog even de boeken van mijn vader raadplegen. Zo leerde ik dat het geloof in God voor veel mensen niet zo vanzelfsprekend was als voor mijzelf. Sommigen hadden het over een oerkracht of vorm van energie. Geen enkele leerling profileerde zich als christen, laat staan als katholiek. De liefde voor Jezus werd niet geuit, zo die al aanwezig was. Het seculiere denken voerde de boventoon.

Gereformeerde universiteit

Voor de opleiding geneeskunde koos ik, nu bewust, voor de Vrije Universiteit. Wetenschap en godsdienst boeiden mij beide en ik wilde ze allebei een plaats geven in mijn verdere zelfontplooiing. Ik verwachtte dat aan de Vrije Universiteit beide een plaats zouden hebben in het curriculum: wetenschap gefundeerd op het geloof in de Schepper. Ook verwachtte ik dat het geloof meer bespreekbaar zou zijn dan aan de Universiteit van Amsterdam.

Ik had gehoopt dat aan de hand van de basisvakken biochemie, cytologie, histologie, anatomie en fysiologie er gewezen zou worden op de schoonheid, wijsheid en kunstzin van de Schepper of dat er tenminste tussen de regels door naar verwezen zou worden. Als je het over de relativiteitstheorie hebt, noem je automatisch Einstein. Heeft God dan niet meer recht om genoemd te worden in een curriculum dat gaat over Zijn schepping? Maar in het algemeen kwam men niet verder dan een verwijzing naar de evolutieleer. God werd zelden genoemd tijdens colleges. Slechts een keer heb ik een docent tijdens een fysiologiecollege God horen noemen toen hij een fysiologisch proces in het lichaam uitlegde en zei: "Als de Schepper daar niet voor had gezorgd, dan zaten jullie hier niet!" Dat voegde voor mij een belangrijke dimen-

sie toe aan de behandelde materie. Deze docent kon met bezieling vertellen en deed zijn geloofshoed niet af alvorens de collegezaal te betreden. De kwaliteit van zijn colleges werd er zeker niet minder door.

Het curriculum van de opleiding geneeskunde aan de Vrije Universiteit onderscheidt zich van die aan andere universiteiten door de aanwezigheid van het vak 'metafysica'. Door een filosofische benadering van de stof probeert men de aankomende arts wat meer diepgang te geven en te laten oefenen in ethische kwesties rond onderwerpen als conceptie, ziekbed en dood. Tijdens een van de werkgroepen voor dit vak werd aan de leerlingen gevraagd of zij geloofden in een absolute waarheid. Ik zei dat ik, als moslim, geloofde in God als de absolute waarheid. Een vrouwelijke studente deelde mee dat voor haar de Bijbel de absolute waarheid was. Toen gebeurde iets dat ik niet had verwacht aan de Vrije Universiteit. Zij werd verbaal hevig onder vuur genomen door haar medestudenten. Het werd haar kwalijk genomen dat zij de Bijbel als de absolute waarheid zag. Ik merkte dat zij zelf ook erg geschrokken was van de reacties. Waarschijnlijk had zij als christen bewust gekozen voor de Vrije Universiteit om zich over dit soort onderwerpen vrij te kunnen uiten, wat ik erg goed kon begrijpen.

Toch werd zij min of meer gedwongen om haar religieuze hoed af te zetten tijdens het onderwijs. Dat moet pijnlijk geweest zijn voor haar.

Bijbel

De Bijbel is vanzelfsprekend een belangrijke bron voor informatie over en inzicht in het christendom. Als adolescent dacht ik echter dat het niet gepast was om je als moslim in de Bijbel te verdiepen. Moslims hebben immers de Qor'ân als richtlijn. De opdrachten voor de godsdienstlessen maakte ik dan ook met weinig betrokkenheid. De verhalen die niet in de Qor'ân voorkomen, vond ik moeilijk te begrijpen. De passages met nauwgezette beschrijvingen van gebeurtenissen en heilige voorwerpen in het oude testament vergden naar mijn gevoel net te veel aandacht en concentratie om ze helemaal uit te lezen. Net als andere klasgenoten heb ik tijdens deze lessen menigmaal de bocht afgesneden.

Mijn interesse voor de Bijbel groeide toen ik bij het bestuderen van commentaren op de Qor'ân allerlei verwijzingen naar de Bijbel tegenkwam. Dat deed mij beseffen dat de Bijbel ook voor de moslim als bron kan dienen. Ik zag toen veel overeenkomsten maar ook veel verschillen: in stijl en benadering van gebeurtenissen maar vooral ook de inwijze waarop God wordt voorgesteld. Ook

merkte ik dat het uitmaakt met welke intentie je leest. Probeer je alles te weerleggen wat je leest of probeer je ervoor open te staan als een bron van geloof en wijsheid? In het eerste geval begeef je je in de onbevredigende, vicieuze cirkel van de polemiek. In het laatste geval vind je bevestiging in veel aspecten van je geloof en leer je plaats te maken voor andere visies op gebeurtenissen en personen, ook al kun je ze zelf niet vatten.

Christelijke omroepen

Thuis hebben wij een abonnement op de televisiegids van een christelijke omroep. Hier hebben mijn vrouw en ik bewust voor gekozen. Wij kunnen ons goed vinden in de grondhouding die door de verschillende onderdelen van de gids heen weerklinkt: enthousiasme over het geloof, ingetogenheid, hoop, maar ook zelfkritiek. Er staan achtergrondartikelen in met diepgang over 'media-personen' en hun visie op hun werk en leven waarmee het beeld van oppervlakkigheid dat velen hebben, wordt bijgesteld. Ook de evaluaties van programma's die een andere kijk op de wereld geven vanuit het perspectief van een gelovige en die in andere televisiegidsen nauwelijks aandacht krijgen, waarderen wij. Het 'roddel-gedeelte' over populaire zangers en artiesten is, waarschijnlijk als een noodzakelijk kwaad om jongeren te blijven betrekken, beperkt gehouden tot

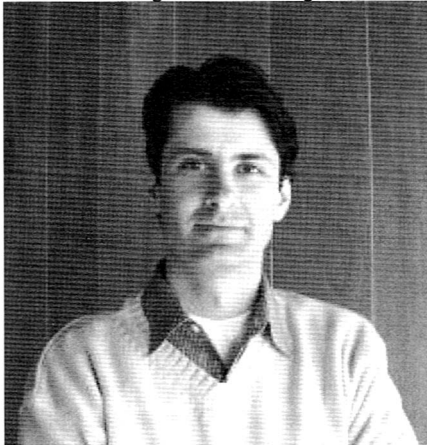
twee pagina's en ook qua layout duidelijk gescheiden van de rest van de gids. Het 'blootgehalte' is vergeleken met andere televisie gidsen verwaarloosbaar laag en ook naar onze, islamitische, maatstaven zeer acceptabel.

Pogingen om geloofszaken op de televisie bespreekbaar te maken verschillen in stijl. Het blijft zoeken naar een manier waarop het onderwerp het beste beklijft. Een belangrijke vraag is hierbij in hoeverre het doel de middelen heiligt. Hoe verhouden zich inhoud en presentatie? Christelijke omroepen zijn hier al enige tijd mee bezig. Wat komt over en wat niet? Knevel op zaterdag, Heilig vuur, Catherine zoekt God of IKON live, om maar enkele voorbeelden te noemen? Dogmatisch, filosofisch, sceptisch of hip? Ik denk dat wij als moslims ook op dit punt kunnen leren van christenen.

Interreligieuze dialoog

In de werkzaamheden vanuit Stichting Islam en Dialoog ben ik betrokken bij de interreligieuze dialoog. In deze dialoog komt (soms zeer nauw) persoonlijk contact tot stand. In lezing- of gespreksvorm worden ideeën en ervaringen uitgewisseld ten aanzien van de eigen godsdienst en die van de ander. Met de juiste attitude kun je veel leren van elkaar. De structurele contacten van de stichting bestaan voornamelijk met christenen. Voor mij zijn deze contacten

een belangrijke leerbron voor de verschillende belevingswijzen van het christendom. Vooral in de interreligieuze dialoog heb ik de heterogeniteit in geloofsbeleving onder christenen leren kennen. En dan niet alleen tussen bijvoorbeeld gereformeerden en hervormden, maar ook binnen gemeenschappen. Bepaalde opvattingen staan ver van de mijne als moslim, maar soms kunnen de geloofsbeleving van een

christen en van mijzelf elkaar erg dicht naderen. Met de rol die Jezus wordt toebedeeld door menig christen als de Eniggeboren Zoon van God kan ik het als moslim niet eens zijn, maar ik leer in de vergelijking met moslims die Mohammed als 'het zaad en de vrucht van de hele schepping' zien een en ander beter te relativieren. Een open instelling, in

tegenstelling tot een vooringenomen, is dan ook essentieel in deze dialoog.

Beroepsleven

Sinds enkele maanden ben ik in het kader van de opleiding tot huisarts werkzaam in een betrekkelijk kleine plaats in de Alblasserwaard. Vanuit mijn eerdere contacten met een plaatselijke kerk weet ik dat de bevolking in dit gebied gemiddeld genomen in kerkelijk opzicht behoudender is dan in de Randstad. Op verschillende manieren zie ik dit terug in de praktijk.

Alleen een korte bestudering van het gemeentelijke informatieboekje maakt al duidelijk dat allerlei dienstverlenende instanties in de omgeving een christelijke grondslag hebben. De SGP, de Christen Unie en het CDA zijn meer dan gemiddeld vertegenwoordigd in de gemeenteraad. Het plaatsje kent, in het kader van de subspecialisatie, vijftien kerkgemeenschappen. Terwijl met name in de Randstad de verzuiling alleen nog maar een onderwerp is dat wordt behandeld in de geschiedenislessen, lijkt hier de keuze voor een school, een hulpverlener of een zorginstelling bij sommigen nog steeds bepaald te worden door de eigen kerkelijke achtergrond.

Anticonceptie wordt door sommigen uit godsdienstige overwegingen niet toe-

gepast. Gezinnen met zeven kinderen waar de achtste onderweg is, vormen geen uitzondering.

Daarmee samenhangend is ook de traditionele rol van de vrouw binnens-huis nog gangbaar. Ook de 'niet-inenters', mensen die vanwege hun perceptie van de goddelijke predestinatie zichzelf en/of hun kinderen niet laten inenten, behoren hier tot de realiteit van alledag voor de medische hulpverleners.

Voorts verraadt de ingetogen kleding van met name vrouwen – lange rokken in sobere kleuren – een bijbels accent in het dagelijkse leven. In een grote stad is deze stijl alleen nog maar bij sommige kerken op zondag na de dienst te zien.

Christelijke (feest)dagen zijn hier niet slechts vrije dagen ter recreatie en vermaak maar hebben nog steeds een religieuze betekenis die de mensen weten te duiden en beleven. De kerk en de christelijke gemeenschap staan nog centraal in het leven van velen.

Hoewel ik op veel plekken in Nederland ben geweest, heeft mijn leven zich tot nu toe voornamelijk afgespeeld in de steden Amsterdam en Rotterdam. Ik ben relatief veel met religie bezig geweest en heb ook redelijk veel gezien, gehoord en gelezen op dit gebied. Pas hier zie ik echter voor het eerst hoe het geloof ook in het gesecculariseerde Nederland van

vandaag de dag nog een prominente rol kan spelen in de inrichting van het dagelijkse leven en bepalend kan zijn voor het straatbeeld.

Nabeschuwing

In mijn contacten met christenen en mijn ervaringen met christelijke verschijnselen in Nederland heb ik gemerkt hoe divers de interpretatie en beleving van het christendom is. Enerzijds heb ik mensen ontmoet die christen en hindoe tegelijk kunnen zijn en anderzijds mensen die op grond van de Bijbel twifelen aan de christelijkheid van andere christenen. Tussen deze uitersten bevindt zich een breed spectrum van verschillende soorten christenen. Natuurlijk is deze diversiteit, die de mens eigen is, ook te ontdekken onder moslims. In dat opzicht hebben wij veel gemeen en is het van belang bij iedere ontmoeting open te staan voor de geloofsbeleving van het individu.

Dialog: leren over je eigen geloof

Marianne Vorthoren

Inleiding

'Waarom ben jij moslim en waarom wil je dat blijven?'. zo vroeg een predikant mij eens aan het begin van een dialoogbijeenkomst in Den Haag. U zult zich misschien afvragen waarom ik dit stuk met die vraag begin en waarom ik het de titel 'leren over je eigen geloof' heb gegeven. Dialoog voeren we toch immers om elkaar en elkaars geloof beter te leren kennen? Dat is zeker zo en ik kan ook zeggen dat ik in de dialoog met vooral christenen, waarin ik nu sinds enkele jaren actief ben vanuit Stichting Islam en Dialoog, veel heb geleerd over de individuele geloofsbeleving van andere mensen. Maar daarnaast merk ik dat ik ook veel leer over wat ik zelf nu eigenlijk geloof en waarom. Door de gesprekken met elkaar en de vragen aan elkaar word ik feitelijk gedwongen bewust bij die vragen stil te staan. Naast het bouwen van bruggen tussen mensen vind ik dit een belangrijke persoonlijke verrijking van de dialoog.

Persoonlijke achtergrond

Het was niet voor het eerst in een dialoogsituatie dat ik me met de vraag bezighield wat ik eigenlijk geloofde. Overigens denk ik ook dat dit een vraag is waarmee je je hele leven bezig blijft. Ik ben ruim vier jaar geleden 'officieel' moslim geworden. In mijn opvoeding heb ik het christendom meegekregen: ik ben hervormd gedoopt en heb op een protestantse basisschool en middelbare school gezeten. Trouwe kerkgangers waren we thuis niet, maar van tijd tot tijd gingen we wel en ook werd in mijn vroegste jeugd altijd na het eten in de kinderbijbel gelezen. Ik heb geen belijdenis gedaan. In de eerste jaren van mijn studie begon ik me bewuster bezig te houden met de vraag wat ik eigenlijk

geloofde. Ik was 'op zoek', zoals dat dan wordt genoemd. Dit heb ik niet heel systematisch aangepakt, maar onderzocht vooral wat me werd aangeleerd. Ik begon weer in de bijbel te lezen die ik bij het afscheid van de basisschool had gekregen. Ik volgde naast mijn hoofdstudie enige tijd colleges filosofie. Ik kreeg autorijlessen van een Hindoestaan die zelf heel bewust met zijn geloof bezig was en verdiepte me ook enigszins in het hindoeïsme, of 'Krishna-bewustzijn', zoals hij het noemde. Via het organiseren van een studiereis naar Istanbul kwam ik voor het eerst echt direct en bewust in aanraking met de islam en moslims. Toen ik me meer in de islam verdiepte, kwam ik uiteindelijk tot de conclusie dat ik de geloofsartikelen

geheel kon onderschrijven. In feite vond ik een bevestiging van wat ik al geloofde, met name waar het de eenheid en genade van God betreft. Nieuw voor mij was de persoon van de profeet Mohammed (vrede zij met hem), maar toen ik over zijn leven en woorden las, raakte ik ook van zijn profetschap overtuigd.

Wanneer in sommige dialoogsituaties vragen worden gesteld aangaande 'jouw traditie', is het voor mij altijd lastig te bepalen wat 'mijn traditie' is. Ik ben opgegroeid met een bepaalde vorm van het christendom en heb er later voor gekozen moslim te worden. Dat betekent dat ik in beide tradities een beetje thuis ben. Beide hebben mij ook gevormd. Ik beschouw dat als een rijkdom. Er kleeft ook een risico aan in de dialoog, heb ik gemerkt. Namelijk dat ik het idee kan hebben dat ik 'wel weet hoe het zit in het christendom'. Terwijl ik merk dat veel 'gebo- ren en getogen' moslims de dialoog met christenen vrij blanco en open in- gaan, kom ik al met bepaalde ervaringen met het christendom het gesprek in. Ik geloof wel dat ik er redelijk in slaag me van dit risico bewust te zijn en toch open het gesprek in te gaan. Want wat mij interesseert, is de indi- viduele geloofsbeleving van mensen.

Overeenkomsten én verschillen

Ik verkondig hier geen nieuws met te zeggen dat er veel overeenkomsten zijn tussen christendom en islam. Ik

heb vaak als reactie op mijn bekering te horen gekregen: 'Dat was dan zeker wel een hele verandering.' Persoonlijk heb ik het zelf inhoudelijk niet als een grote verandering ervaren. Zoals ik al zei: ik vond vooral een bevestiging van wat ik reeds geloofde. De veran- dering zit vooral in de doorwerking van het geloof in de praktijk van alle- dag. Dat is wat mensen zien en waar- door het ook heel anders lijkt en daar zag ik dan ook wel tegenop, vanwege de mogelijke reacties. Maar toen ik voor de islam koos, besloot ik wel meteen dat ik die dingen ook wilde proberen uit te voeren, als deel van de geloofsbeleving. Dat heb ik vervol- gens stap voor stap gedaan en het is nog steeds een voortgaand proces. Voor mij zijn die praktische zaken, bijvoorbeeld het rituele gebed vijf keer per dag en de voorschriften voor drin- ken, eten en kleding, een heel dierbaar deel van mijn geloofsbeleving.

Er zijn natuurlijk ook verschillen tus- sen de godsdiensten. Zo'n verschil is bijvoorbeeld de uitwerking van het ge- loof in de praktijk van alledag. Ande- re, kleine verschillen zitten in verhalen die we delen, zoals over Adam, Abra- ham, Mozes en anderen. Het grootste fundamentele verschil wat betreft deze verhalen ligt in de positie van Jezus. Hierbij wil ik meteen opmerken dat ik me bewust ben van de verschillende zienswijzen onder christenen over zijn positie, dat niet iedere christen Jezus bijvoorbeeld 'letterlijk' als zoon van

God beschouwt. Overigens ken ik zelf vaak de verhalen uit de bijbel zoals ik die in mijn jeugd heb meegekregen vaak nog beter dan de versies of aanvullingen daarvan in de Koran. Zo werken mijn beide tradities nog door.

Ik vind het een belangrijke meerwaarde van de dialoog om ook over de verschillen te kunnen spreken. Sterker nog: ik denk dat in de dialoog ook over verschillen moet worden gesproken. Wanneer gestart wordt met een grote afstand tussen mensen, denk ik dat het goed is te beginnen met de overeenkomsten om nader tot elkaar te komen. Echter, wanneer in een later stadium niet de openheid bestaat om ook over verschillen te kunnen spreken, kunnen deelnemers aan de dialoog het gevoel krijgen dat dialoog betekent dat je je eigenheid moet opgeven.

Spreeken over overeenkomsten én verschillen is naar mijn mening belangrijk. Over de overeenkomsten om nader tot elkaar te komen, maar ook over de verschillen om elkaars eigenheid te respecteren. Juist ook in de verschillen zit volgens mij verrijking en daarom is dialoog ook interessant: als we helemaal hetzelfde zouden zijn, zouden we niet veel van elkaar te leren hebben. Vaak wordt in dialoogsituaties in dit verband het volgende koranvers aangehaald: *O gij mensen, Wij hebben u geschapen uit man en vrouw, en Wij hebben u gemaakt tot volksgroepen en stammen, opdat gij elkaar zoudt leren*

kennen. De meest aangeziene onder u bij God is de meest vrezende uwer. God is wetend en wel-onderricht. (Koran 49: 13). Dit vers geeft aan dat God ons juist verschillend heeft gemaakt *opdat* we elkaar leren kennen.

Het is ook juist in het gesprek over die verschillen dat ik veel leer over de ander, maar ook over mezelf. Dat scherpt mij in mijn eigen inzicht over wat ik eigenlijk geloof en waarom ik dat zo geloof. Ik vind dan overigens de verschillen in bijvoorbeeld praktische zaken nog niet eens het meest interessant. Wat mij vooral essentiële inzichten verschaft, is het gesprek over meer fundamentele zaken zoals het godsbeeld en de relatie met God. Ik wil op deze plaats een voorbeeld van een gelegenheid geven waarin ik dergelijke 'fundamentele lessen' heb ervaren. Lessen over overeenkomsten, over verschillen en over mijn eigen geloof.

Geloof als bron van bevrijding

In oktober 2002 was ik gevraagd een inleiding te houden op een interkerkelijke platformdag voor MOV- en ZWO-groepen in Delft. Thema van de dag was 'Geloof: bron van bevrijding of onderdrukking?' Ik vond het een bijzondere uitdaging een inleiding over dit thema te verzorgen. Het stond voor mij meteen al vast dat het geloof voor mij een bron van bevrijding is. Maar om een inleiding hierover te kunnen verzorgen, moest ik bij mezelf

nagaan waarom dat zo is, welke elementen maken dat ik de islam niet als onderdrukkend, maar als bevrijdend ervaar. Ik wil de inhoud van mijn lezing hier kort voor u weergeven.

Ten eerste vind ik het belangrijk een onderscheid te maken tussen de begrippen geloof en godsdienst. Geloof is de overtuiging en beleving in het hart, in de islam *imân* genoemd. De godsdienst is het hele systeem van religieuze en sociale regels hier omheen, *dîn* in het Arabisch. Beide aspecten zijn nauw verbonden: uitvoering van regels van de godsdienst versterkt mijn geloof en vanwege mijn geloof wil ik ook de regels zoveel mogelijk volgen. Maar ik beseft ook dat je heel goed een sterke *imân* kunt hebben zonder de godsdienst echt in de praktijk te brengen en dat uitvoering van de regels niet altijd hoeft te duiden op een sterk geloof in het hart. Ik vind het een belangrijk onderscheid om te maken, omdat de *imân* mijns inziens volledig draait om de relatie tussen mens en God. Geen mens kan in je hart kijken of bepalen wat zich daar afspeelt. Tenzij je een heel onderdrukkend beeld van God hebt, kan het geloof voor mij dan ook per definitie niet onderdrukkend zijn. Bij de godsdienst daarentegen komen andere mensen om de hoek kijken. Wanneer andere mensen menen regels van de godsdienst aan anderen op te kunnen leggen, wordt het naar mijn mening onderdrukkend. Mensen kunnen godsdienst

misbruiken. Mijn ervaring is dat mensen die religie als onderdrukkend ervaren of ervaren hebben, vooral hiermee te maken hebben: dwang door andere mensen.

Ik vind zelf de regelgeving in de islam bevrijdend. Ik beseft dat dit paradoxaal klinkt. Praktische regels zijn zeker niet de kern, maar wel een element van de godsdienst. Zoals ik al aangaf zijn ze voor mij een dierbaar deel van mijn geloofsbeleving. Het geeft me de gelegenheid om mijn geloof in alle aspecten van mijn leven te betrekken. Daarbij is het van belang dat God deze regels niet nodig heeft. Hij heeft ook ons niet nodig, Hij is immers almachtig en onafhankelijk. Maar Hij heeft ons wel lief en uit die liefde heeft Hij ons onder meer regels gegeven om een harmonieus leven te leiden, met God, met onszelf en met elkaar. Als onze Schepper kent Hij ons immers het beste: in de Koran laat God ons weten dat hij ons meer nabij is dan onze halslagader (Koran 50:16). Daarmee weet Hij ook wat het beste voor ons is, iets waar wij onszelf nogal eens in kunnen vergissen.

Regels en regels

Twee zaken zijn essentieel om elkaar als mensen onderling niet met de regels te onderdrukken, zoals helaas in de praktijk wel gebeurt.

Ten eerste is een metaregel in de islam dat nood de wet breekt. De regels dienen een doel, namelijk het behoud van

leven, lichamelijke en psychische gezondheid en een gezonde, harmonieuze samenleving. Het gaat dus uiteindelijk om de geest van de regel. In nood moet hier soms van afgeweken worden. Een praktisch voorbeeld: voor het rituele gebed dient een moslim de rituele wassing te verrichten. Wanneer er geen water voorhanden is, kan dit symbolisch met zand. Zijn beide niet voorhanden, dan kan ook symbolisch, als het ware, de wassing worden gedaan. De intentie is hierbij belangrijk. Een ander, vrij extreem voorbeeld: zoals bekend mogen moslims geen varkensvlees eten. Maar mocht je dreigen te sterven

In geval van nood...

van de
honger
en var-
kens-
vlees is

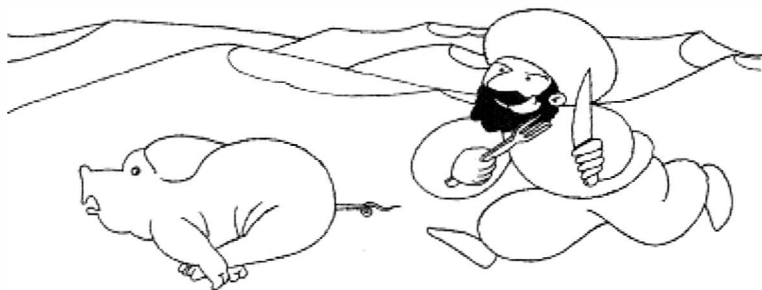
het enige dat beschikbaar is, dan mag je dat wel eten.

Het behoud van het leven gaat dan voor. De vraag is dan natuurlijk: wanneer is er sprake van nood? Hierover is door geleerden veel geschreven,

maar het hangt duidelijk samen met de context. Niet iedere context en afweging is beschreven. Daarom denk ik dat het ook een persoonlijke afweging is, rekening houdend met de context. Daarbij is het 'tussen jou en God'. Met Hem heb je een persoonlijke relatie. God kent je intentie en afweging. Bovendien is er een verfijnd onderscheid binnen de islamitische regelgeving van soorten regels. De regelgevingen is niet zwart-wit: 'mag wel, mag niet'.

Zo wordt onderscheiden wat verboden, afgeraden, toegestaan, aanbevolen en verplicht is. Ook daarbinnen worden nog nuances

gelegd: bijvoorbeeld *sterk* aanbevolen. Daarnaast zijn er regels voor de omgang tussen God en mens en regels

voor de omgang tussen mensen onderling.

De laatste zijn maatschappelijke regels, zoals het verbod op stelen en moorden en het gebod om aan armen te geven.

Dit soort regels zijn ook in seculiere staten in wetten vastgelegd. Daarop kun je elkaar dan ook aanspreken. Wanneer je tegen de wet ingaat, staan daar ook sancties op. De regels voor de omgang tussen God en mens betreffen bijvoorbeeld het vijf keer per dag bidden, vasten etcetera. Hoewel voor de meeste van deze religieuze geboden geen moslim zal betwisten dat het regels zijn, voert niet iedere moslim ze uit. Het punt is dat dit naar mijn mening ook iets is ‘tussen jou en God’, waar andere mensen je niet toe mogen dwingen.

Overigens hebben deze typen regels wel betrekking op elkaar: wanneer je een regel voor de omgang tussen mensen overtreedt, is dat ook een zonde voor God en anderzijds hebben religieuze regels ook praktische aspecten die doorwerken in de sociale omgang. De vraag die dit onderscheid oproept is natuurlijk: waar ligt dan de grens, waar moeten andere mensen of de staat je wel op aanspreken en waar hebben anderen zich niet mee te bemoeien? De meningen hierover lopen uiteen, zoals onder meer te zien is in de verschillende uitwerkingen in zogeheten islamitische landen. In de Koran staat dat er geen dwang is in de godsdienst (2: 256). God heeft de mens een vrije wil gegeven. De persoonlijke, vrije keuze is dus een essentieel aspect van de mens. Daarom denk ik dat de vrijheid van keuze zoveel mogelijk gegarandeerd moet

worden. Wat dat betreft ben ik blij dat ik in Nederland leef en niet in sommige islamitische landen. Om een praktisch voorbeeld te geven: het bedekken van het lichaam behalve gezicht en handen is voor moslim-vrouwen een regel. Het is naar mijn mening echter geheel aan de individuele vrouw om hier wel of niet voor te kiezen. De staat of andere mensen moeten dit niet aan haar verplichten, maar ook niet verbieden. Beide uitersten komen voor. In Nederland kan ik er gelukkig in vrijheid voor kiezen om me te kleden zoals ik wil, inclusief hoofddoek.

Ik was ziek en jij...

Misschien nog wel belangrijker wanneer ik beschouw waarom ik de islam als bevrijdend ervaar, is het feit dat de individuele, persoonlijke relatie met God centraal staat. Daartussen staat geen bemiddelaar en er is ook geen erfzonde. Ik heb een directe relatie met God, waarin ik enerzijds met mijn zorgen bij Hem terecht kan en anderzijds weet verantwoording te moeten afleggen voor mijn eigen doen en laten. Omdat Hij me door en door kent en weet wat in mijn hart omgaat, hoef ik in deze relatie ook niets te verbergen en kan ik geheel mezelf zijn. Ik wil hierbij opmerken dat dit niet betekent dat je je in deze relatie niets aan je medemensen gelegen hoeft te laten liggen. Juist door je medemens te dienen, dien je ook God. Dit komt duidelijk naar voren in de volgende *hadieth*

(overlevering van de profeet Mohamed, vrede zij met hem):

‘God, de Heer van eer en glorie, zal op de dag der opstanding zeggen: “O zoon van Adam, Ik was ziek en jij hebt Mij niet bezocht.” De man zal uitroepen: “Heer, hoe kon ik U bezoeken, U bent de Heer der Werelden! God zal zeggen: “Wist jij niet dat Mijn dienaar die-en-die ziek was en dat jij hem niet bezocht hebt? Heb jij je niet gerealiseerd dat als jij hem bezocht had, jij Mij bij hem gevonden had? O zoon van Adam, Ik vroeg jou om voedsel en jij hebt Mij niet gevoed.” De man zal uitroepen: “Heer, hoe kon ik U voeden, U bent de Heer der Werelden!” God zal zeggen: “Wist jij niet dat Mijn dienaar die-en-die jou om voedsel vroeg en dat jij hem niet gevoed hebt? Heb jij je niet gerealiseerd dat als jij hem gevoed had, jij jouw beloning bij Mij gevonden zou hebben? O zoon van Adam, Ik vroeg jou om drinken en jij hebt Mij niet te drinken gegeven.” De man zal uitroepen: “Hoe kon ik U te drinken geven, U bent de Heer der Werelden!” God zal zeggen: “Mijn dienaar die-en-die vroeg jou om drinken en jij hebt hem niet te drinken gegeven. Heb jij je niet gerealiseerd dat als jij hem te drinken had gegeven, jij jouw beloning bij Mij gevonden had?”

Terugkomen

Bovenal is mijn geloof voor mij bevrijdend omdat ik in mijn persoonlijke relatie met God, altijd op Zijn absolute

genade en liefde mag vertrouwen. Als mens zal ik fouten blijven maken, maar ik mag altijd met berouw terugkomen bij God. Daarover nog de volgende overleveringen:

‘Toen God de schepping schiep, schreef Hij in een boek dat zich bij Hem op Zijn troon bevindt: “Voorzeker, Mijn genade zal Mijn toorn overtreffen.”

‘God, de Heer van eer en glorie, zegt: “Wie een goede daad verricht, zal tien maal beloond worden, of Ik zal hem meer geven; en wie een slechte daad verricht zal overeenkomstig gestraft worden, of Ik zal hem vergeven. En wie Mij de breedte van een hand nadert, nader Ik een armlengte; en wie Mij een armlengte nadert, nader Ik de ruimte tussen twee uitgestrekte armen; en wie Mij lopend nadert, ren Ik tegemoet. En wie Mij tegemoet komt met een aardoppervlak vol zonden, zonder Mij deelgenoten toe te kennen, zal Ik tegemoet komen met een gelijke mate van vergeving.”

Lessen

Door het voorbereiden van deze inleiding en de reacties daarop heb ik een aantal belangrijke lessen geleerd. Voor mijzelf heeft het me doen stilstaan bij de vraag waarom ik de islam eigenlijk als bevrijdend ervaar, en wat daarvoor essentiële elementen en randvoorwaarden zijn. De meest treffende overeenkomst werd die dag gevonden in de bovengenoemde overlevering

over de dag der opstanding. Deze overlevering heeft immers een grote gelijkenis met de woorden van Jezus zoals weergegeven in Mattheüs 25, vers 37-40.

Uit een van de reacties van de zaal leerde ik een verschil in godsbeeld. Een van de aanwezigen gaf aan het oneens te zijn met de zienswijze dat God mensen niet nodig heeft. Bovendien, zo betoogde hij, kan dit toch niet verenigd worden met een liefdevolle, persoonlijke relatie met God. Dat moet dan toch wel een afstandelijke relatie zijn. Ik heb hierop geantwoord dat ik het zelf logisch vind dat God de mensen niet nodig heeft. Hij is immers almachtig en onafhankelijk. Als hij de mensen nodig zou hebben, zou hij per definitie niet almachtig zijn. Daarvoor volgt voor mij niet logisch dat je daarom geen persoonlijke relatie met God zou kunnen hebben. Want hoewel Hij ons niet nodig heeft, ziet Hij wel in liefde naar ons om en mogen wij met Hem een persoonlijk contact hebben. Om het enigszins te kunnen vergelijken denk ik aan ouders met een pas geboren kind. De ouders hebben het kind feitelijk niet *nodig*, terwijl het kind geheel afhankelijk is van de goede zorgen van zijn ouders. Toch bouwen de ouders een persoonlijke band op met het kind omdat zij het kind liefhebben. De vergelijking gaat natuurlijk niet helemaal op, omdat op latere leeftijd de verhoudingen omgekeerd kunnen komen te liggen. Maar

in het stadium van het pasgeboren kind is het denk ik heel goed te vergelijken om mijn zienswijze op de relatie met God te kunnen verduidelijken.

Ik wil in algemene zin nog wat verder ingaan op de inhoud van deze reactie. Ik merk namelijk wel vaker in dialoogsituaties dat sommige christenen een heel ander beeld hebben van God in de islam dan hoe ik dat beleef. Ten eerste is er het beeld dat in de islam God wreed, straffend en afstandelijk is. Misschien zijn er moslims die dit zo beleven, maar het stemt in het geheel niet overeen met mijn beeld en relatie met God. Ik denk dat ook onder christenen er mensen zijn die een streng en afstandelijk beeld van God hebben en mensen die juist een persoonlijke, liefdevolle relatie met Hem ervaren. Het hangt dus van je persoonlijke beleving af. Maar het is dus incorrect het voor te stellen alsof in het christendom God nabij en liefdevol is en in de islam veraf en straffend. Een moslim hoort iedere daad eigenlijk te beginnen door de woorden 'In naam van God, de Barmhartige, de Erbarmer' uit te spreken. Deze twee eigenschappen zijn de eerste twee van de 99 schone namen van God. De genade van God wordt ook in de Koran en *hadieth* benadrukt, waarvan ik enkele voorbeelden in de bovenstaande tekst opnam. Het is wel zo dat sommige moslims in deze tijd helaas weinig nadruk leggen op deze eigenschappen en

ze ook niet in hun eigen gedrag laten weerspiegelen.

Ten tweede kom ik regelmatig het beeld tegen dat je in de islam door goede werken het paradijs kunt verdienen. Ook dit beeld klopt niet. Inderdaad, de moslim wordt aangespoord en soms verplicht om goede

doorslag zal geven. Bovendien, zoals ik al eerder aangaf, zijn de regels gegeven als een leidraad voor een harmonieus leven, voor onze eigen bestwil dus. De beste intentie is daarbij het niet voor de beloning te doen, maar uit liefde voor God. Daarbij dienen we Hem door onze medemens te dienen, zoals

daden te doen. Ook wordt daarbij aangegeven dat je daarvoor een beloning zal vinden bij God, in dit leven of in het hiernamaals, net zoals je voor slechte daden een sanctie kunt verwachten. Maar hierbij valt een aantal dingen op te merken. Het betreft hier niet een soort puntensysteem, waarbij je een slechte daad of nalatigheid kunt goedmaken met een goede van ongeveer dezelfde waarde. Waar het om gaat is dat ieder van ons verantwoording moet afleggen voor zijn doen en laten. Daarbij weten we niet wat de

Dialogoog met jongeren

in de aangehaalde hadieth over de dag der opstanding duidelijk naar voren komt. We moeten dus allen verantwoording afleggen voor ons doen en laten en mogen er daarbij op vertrouwen, geeft God ons aan, dat Hij rechtvaardig het goede en het slechte in ons doen en laten zal wegen en zal straffen en belonen. Maar, zo heeft de profeet

Mohammed (vrede zij met hem) ook gewaarschuwd: niemand van ons zal vanwege zijn daden in het paradijs komen. Daarbij zijn wij uiteindelijk altijd afhankelijk van God's genade. Godzijdank is Zijn genade onmetelijk groot, zoals onder meer in de andere aangehaalde overleveringen wordt aangegeven.

Ik merk in de dialoog dat ik deze beelden, die volgens mij incorrect zijn, erger vind dan veroordelen over bijvoorbeeld de positie van de vrouw in de islam. Deze beelden hebben te maken met de discussie of christenen en moslims nu in een 'andere God' geloven. Ik ben er zelf stellig van overtuigd dat dit niet het geval is. Naar mijn mening is het dezelfde God met dezelfde kerneigenschappen, maar kiezen we een andere weg om tot Hem te komen.

Conclusie

Waarom ben ik nu moslim en waarom wil ik dat blijven? Op het moment dat die vraag mij gesteld werd, heb ik geantwoord: 'Omdat ik tot de overtuiging ben gekomen dat de islam mijn weg is in dit leven en daarvan vind ik steeds weer bevestiging.' Die bevestiging vind ik onder meer in de dialoog met anderen. Die dwingt mij steeds weer na te denken over wat ik geloof en waarom. Mijn intentie in de dialoog is anderen en hun geloofsbeleving beter te leren kennen en begrijpen, maar ik merk dat een belangrijk effect daarvan is dat ik ook mezelf bezin op mijn

eigen overtuiging en beleving. In respect voor de soms verschillende overtuiging van de ander vind ik bevestiging in mijn eigen weg. Ik vind dat een grote rijkdom. In de dialoog leren we volgens mij dus niet alleen over elkaar maar ook over onszelf. Daartoe vind ik het essentieel om niet alleen overeenkomsten, maar ook verschillen te bespreken. Om dat open en respectvol te kunnen doen, moet wel vertrouwen zijn opgebouwd. Maar als dat vertrouwen er is, kunnen we in onze overeenkomsten en in onze eigenheid nader tot elkaar en nader tot onszelf komen en daarmee uiteindelijk nader tot God, *In sha Allah* (Deo Volente). Met andere woorden: in een goede dialoog worden christenen betere christenen en moslims betere moslims.

Vragen staat vrij

Aynur Aydinli

Inleiding

In januari 2003 heeft er een ontmoetingsdag plaatsgevonden tussen christen- en moslimvrouwen met als titel 'vragen staat vrij'. De vrouwen gingen met elkaar in gesprek over vooroordelen en beeldvorming. Ik mocht als moslimvrouw een inleiding geven over mijn vooroordelen ten aanzien van de christenvrouwen. Een christenvrouw heeft een uiteenzetting gegeven over haar vooroordelen ten aanzien van de moslimvrouwen.

Toen mij deze vraag was gesteld, dacht ik dat het voor mij een bijna onmogelijke opdracht was. Ik ben geboren en getogen in de Nederlandse samenleving en ben spelenderwijs opgegroeid met de normen en waarden van deze cultuur. De vraagstelling was echter specifiek over het christelijk geloof. Na enig nadenken beseftte ik me dat de gemiddelde Nederlander niet per definitie christelijk is en ik misschien toch wel vooroordelen heb ten aanzien van christenen. In dit artikel wil ik een beeld geven van deze dag vanuit mijn perspectief. Ik zal mijn inbreng voor deze dag en mijn leermomenten uiteenzetten.

Alvorens in te gaan op het onderwerp zal ik mezelf kort voorstellen. Ik ben 29 jaar en geboren en getogen in Nederland. Mijn ouders komen uit Turkije. Ik heb tot mijn 18^e in een kleine gemeente in de provincie Groningen gewoond. In die gemeente speelde het geloof geen prominente rol. Ik heb onderwijs genoten op openbare scholen. Hierdoor was mijn kennis over het christelijk geloof zeer beperkt. Thuis werd nooit gesproken over het christelijk geloof, mede omdat de kennis van mijn ouders over dit geloof ook zeer beperkt was. Tijdens mijn studie in Utrecht kreeg de islam een andere betekenis voor mij. Ik ging bewuster om met mijn geloof. Geleidelijk aan nam mijn contact met christelijke mensen ook toe. De contacten zijn inmiddels intensiever, mede ook doordat ik in mijn omgeving meer christelijke mensen ontmoet en namens Stichting Islam en Dialoog ook bewust de dialoog opzoek. Naar mijn mening bevind ik me middenin een proces van beeldvorming, waarin de vooroordelen continu worden bijgesteld. Ik moet eerlijk toegeven dat er ook nog steeds nieuwe worden gevormd, die op hun beurt weer aan verandering onderhevig zijn. Het is dus een zeer dynamisch proces.

Vooroordeel

Een vooroordeel is een mening of een beeld die we vormen zonder dat we nagaan of het op goede gronden is gebaseerd. Met andere woorden: zonder

dat we het fijne ervan weten. Vooroordelen worden op grond van verschillende aspecten gevormd.

Ten eerste de ervaring die we zelf hebben meegemaakt. Men kan een po-

sitieve of een negatieve ervaring hebben bij een of twee personen. Vervolgens wordt deze ervaring geprojecteerd op een grotere groep. Ik had bijvoorbeeld op mijn werk twee katholieke collega's. Aangezien mijn kennis ten aanzien van het katholicisme beperkt is, wordt het beeld dat ik heb van katholieken misschien wel sterk gevormd door de ervaringen met deze twee collega's.

Ten tweede speelt naar mijn mening informatie van derden een belangrijke rol bij het vormen van vooroordelen ten aanzien van een grotere groep. Met derden bedoel ik familie, vrienden, kennissen, collega's enz. Wij praten natuurlijk over veel onderwerpen en we wisselen ook heel veel visies en meningen uit. Wat mij erg opvalt, is dat binnen het christelijk geloof veel stromingen en kerken zijn. Ik heb het dan niet alleen over het verschil tussen het katholieke geloof en het protestantse geloof, maar ook over de verschillen binnen de protestantse kerk. Als ik praat met iemand met een hervormde achtergrond over de zwaar gereformeerde gemeenten of kerken wordt de informatie die ik krijg sterk beïnvloed door de visie van die persoon over de gereformeerde gemeente of kerk. Deze informatie sla ik op mijn beurt op in mijn hersenen. Onbewust en ongewild word ik dus belast met de vooroordelen van een ander. Als mijn kennis dus beperkt is, wordt mijn beeldvorming over een geloof bepaald

door wat ik van deze persoon heb gehoord.

Tot slot spelen de media een zeer belangrijke rol in het vormen van vooroordelen. De passieve informatie die we opnemen uit kranten en televisie heeft een zeer bepalende rol bij de beeldvorming. Op dit moment is de beeldvorming rond de islam zo negatief dat mensen die zich niet in de islam hebben verdiept er naar mijn mening niet aan kunnen ontkomen onbewust de beeldvorming van de media deels of in zijn geheel over te nemen.

Functies van vooroordelen

Wat kan de functie zijn van vooroordelen? Allereerst denk ik dat een vooroordeel een functie kan hebben. Als de vooroordelen worden uitgesproken, ontstaat bij de ander een reactie. Indien diegene daarvoor openstaat, kan hieruit de behoefte ontstaan om in gesprek te gaan. Degene die het uitspreekt, merkt dat er een reactie is en vraagt zich af waarom dit het geval is. En degene die erop reageert kan zich afvragen waarom de ander dit uitspreekt. De valkuil is echter dat juist hierdoor mensen zich gekrenkt voelen en de afstand tussen mensen groter wordt. In dat geval kan er geen sprake zijn van een dialoog.

Een andere functie van het vormen van vooroordelen is dat er een (schijn) zekerheid wordt bewerkstelligd. Door bijvoorbeeld een andere godsdienst als gewelddadig te kenschetsen wordt de zekerheid gewekt dat het geloof dat

men zelf aanhoudt vredelievend is. Dit kan een bevestiging zijn van het eigen geloof en daardoor misschien twijfels wegnemen.

Zoals ik al eerder heb aangegeven bevind ik mij in een dynamisch proces van het vormen van vooroordelen en het bijstellen ervan. Ik probeer er wel bewust mee om te gaan en er grip op te hebben. Ik zal een aantal voorbeelden geven die mij met name in de laatste jaren hebben bezig gehouden of nog steeds bezig houden. Tevens wil ik de leermomenten voor mezelf weergeven.

Eigen ervaringen

Ik ben de ontmoetingen met christenen redelijk blanco ingegaan. Ik heb van huis uit weinig vooroordelen meegekregen. Ik had gewoon geen mening over het christelijk geloof. Vroeger werd mijn beeldvorming bepaald door de christelijke mensen die aanbelden om over het geloof te praten. Tevens deelden ze folders uit. Mijn vader ging met ze in gesprek en er was nauwelijks sprake van dialoog. De discussie ging over de waarheid en over de idealisering van het eigen geloof. De discussie kreeg altijd draaide altijd uit op het elkaar overtuigen. Ik heb destijds gedacht dat alle christelijke mensen een zendingsdrang hebben. Het feit dat deze mensen aanbelden en het gesprek aangingen, maakte een indruk op mij. Later in mijn leven ben ik er natuurlijk achtergekomen dat niet alle

christelijke mensen zo'n zendingsdrang hebben. Inmiddels heb ik een grotere groep leren kennen en ook mensen die geïnteresseerd zijn in de dialoog. Hierbij heb ik geleerd dat je een grotere groep moet leren kennen om een volledig beeld te kunnen vormen.

Avonden *Evangelie en Moslims*

Omdat ik al enige tijd geïnteresseerd ben in ontmoetingen en dialoog met christenen, heb ik me enige tijd geleden opgegeven voor thema-avonden over het christelijk geloof en de islam. In een lokaal krantje zag ik een korte advertentie met een telefoonnummer. Ik was enthousiast over het feit dat er spontaan thema-avonden werden georganiseerd en verwachtte ook veel van de dialoog. Ik belde op en mij werd een brochure opgestuurd. Ik kwam erachter dat de thema-avonden werden georganiseerd door 'Evangelie en Moslims' met als doelstellingen o.a. om gemeenten en individuele christenen aan te sporen en toe te rusten tot getuigenis en dienst onder de moslims in Nederland. 'Evangelie en Moslims' verzorgt voorlichting, instructie, cursussen en conferenties, produceert toerustingsmateriaal, stelt evangelisatiemateriaal te beschikking, helpt plaatselijk werk op te zetten en te begeleiden enz. Van deze thema-avonden heb ik veel geleerd.

Nadat ik de brochure had ontvangen, realiseerde ik mij dat ik niet thuis hoorde op deze thema-avonden. Het

feit dat ze een advertentie hebben geplaatst in een lokaal krantje was voor mij een reden om toch te gaan. Niet zonder enige nervositeit, moet ik toegeven. Wat kon ik allemaal verwachten? Zouden er ook nog andere moslims zijn? En natuurlijk: wat kan mijn plek zijn, met de doelstellingen in het achterhoofd. Ik had me van tevoren bedacht dat deze thema-avonden uiteraard een bepaalde insteek zouden hebben. Met grote waarschijnlijkheid zou dat dan ook niet aansluiten bij mijn beleving van de islam. Ik had me voorgenomen niet corrigerend of verdedigend te zijn ten aanzien van de beweringen die gedaan zouden worden. Zoals verwacht waren er weinig moslims. Een andere moslim, getrouwd met een christelijke vrouw, en ik zelf, in een groep van ongeveer 25 mensen.

Onder de deelnemers bevonden zich ook mensen die kennis wilden opdoen ten aanzien van de islam en niet zozeer vanuit evangelische motieven. Sommigen hadden in hun dagelijks werk veel te maken met moslims en wilden meer informatie over het geloof van deze mensen. Ik vond het wel jammer dat mensen die niet per definitie bezig zijn met evangelisatie deze thema-avonden uitkozen om informatie op te doen over de islam. Naar mijn mening was de informatie zeker niet objectief en strookte ze niet met mijn beleving.

Van de 6 avonden heb ik er uiteindelijk 4 gevolgd. De onderwerpen waren achtereenvolgens: Kan een christen met een moslim trouwen? Over het verschil tussen islam en christelijk geloof en de relaties tussen moslims en christenen. Heilig of satanisch? Over hoe je als christen de Koran moet beoordelen. Kunnen moslims en christenen samen bidden? Over de betekenis van het gebed van moslims en christenen. Afvalligen of heiligen? Wat beweegt een moslim om christen te worden en wat zijn de consequenties van zo'n stap? Moskeebezoek, een extra avond waarop we in gesprek gaan met moslims in een moskee. Ik ga niet uitgebreid in op de avonden, maar wil wel bij een aantal dingen stilstaan.

Ten eerste werd aangegeven dat mijn aanwezigheid werd gewaardeerd voor de dialoog. Ik vond dit eigenlijk wel een beetje vreemd aangezien de doelstelling niet de dialoog was. Een spreker heeft mij tevens meege-deeld dat mijn aanwezigheid het verloop van een lezing enigszins beïnvloedde. Ik vermoedde dat mijn aanwezigheid een ongewenst effect had op de sprekers. Gedurende de derde en de vierde thema-avond werd ik bestookt met voor mij als aanvallend overkomende vragen. Er was geen sprake van dialoog en ik vond het zeker niet prettig. Uit mijn ervaringen heb ik inmiddels geleerd dat het voor de dialoog belangrijk is om respectvol met elkaar in gesprek gaan, elkaar in

je waarde laten en niet aanvallende vragen stellen. Een voorbeeld was de vraag waarom moslims geen kerst vieren. Jullie geloven toch in Jezus, waarom vieren jullie dan geen kerst? Het moge duidelijk zijn dat dit tot een moeizaam gesprek kan leiden. Vooral als de argumenten die worden aangedragen niet worden begrepen of geaccepteerd.

Daarnaast werd bij de vergelijking van de religies, bijvoorbeeld bij het onderwerp Jezus in de islam, de nadruk gelegd op de verschillen en niet op de overeenkomsten. In de dialoog zijn echter de overeenkomsten veel boeiender. Het brengt ons tot elkaar. Discussiëren over de verschillen vergroot de afstand. Het gesprek begint dan de vorm van een 'welles' en 'nietes' discussie te krijgen. Bovendien laat je elkaar dan ook niet meer in de eigen waarde en bij verhitte discussies kan het zelfs vernederend zijn. Als een spreker de verzen uit de Koran aanhaalt als 'Mohammed zegt' terwijl het voor mij het woord van God is, word ik al niet respectvol behandeld. Als daar bovenop een uiteenzetting van de verschillen wordt gegeven, heeft het gesprek voor mij al zijn waarde verloren.

Gedurende de derde en de vierde thema-avond kon ik er niet aan ontkomen om mij te begeven in een gepassioneerde discussie met de deelnemers. Op de vraag of de God waarin wij geloven dezelfde God is, antwoordde

een deelnemster dat het niet het geval is. De God waarin zij gelooft, is een veel lievere God dan de God waarin een moslim gelooft. Ik was verbijsterd. In mijn beleving geloven we in dezelfde God, maar er zijn dus mensen die niet zo denken. En de God waarin ik geloof zou te afstandelijk zijn, terwijl ik dit zeker niet zo ervaar. Als wij in de dialoog een onderscheid gaan maken tussen de God van de christenen en die van de moslims, komen we naar mijn mening ook niet ver.

Daarnaast werd de vraag gesteld of het nuttig is om gezamenlijke vieringen te organiseren. Een van de deelnemers verkondigde de mening dat dit in geen geval wenselijk is. Ik vind het jammer dat mensen zich aan deze ervaringen onttrekken. Een gezamenlijke viering is voor mij altijd een zeer bijzonder moment in de dialoog. Ik kan ook van een christelijke invulling van een viering veel leren. Deze ervaring zou ik zeker niet willen missen.

Zoals ik al eerder aangaf, heb ik de laatste twee avonden niet gevolgd. De reden was dat ik tijdens de vierde thema-avond in discussie ging met de degene die de lezing hield en hij niet prettig reageerde op een vraag van mij omdat hij er gewoon geen helder antwoord op kon geven. Uit zijn houding kreeg ik heel sterk de indruk dat mijn aanwezigheid niet gewenst was. Bovendien kreeg ik te maken met teleurstelling op teleurstelling. Ik was al enige tijd bezig met de dialoog en op deze cursus merkte ik dat er van dia-

loog geen sprake kon zijn. Om zowel de organisatie als mezelf de rust te geven, ben ik ermee gestopt. Ik zal verder in dit stuk wel nog wel een paar aspecten aanhalen van wat me van deze cursus is bijgebleven.

Tijdens deze cursus heb ik een bevestiging gekregen van mijn beeld over christenen die sterk evangelisch gericht zijn. Er zijn dus zelfs groepen die specifiek gericht zijn op de moslims. Tijdens een dergelijk gesprek is er bijna geen sprake van een dialoog omdat de intentie niet is om dialoog te voeren.

Welke informatie over de islam?

Tijdens deze cursus is mij opgevallen dat een deel van de christelijke mensen informatie over de islam wil opdoen uit christelijke bronnen. Een van de deelnemers vertelde me dat zijn nicht moslim was geworden. Hij volgde de cursus om meer over deze godsdienst te weten te komen en las ook allerlei boeken hierover. Op mijn vraag of hij zelf zijn nicht heeft gevraagd waarom zij moslim is geworden, kreeg ik te horen dat het niet het geval was. Na mijn verbaasde blik legde hij uit dat hij dat wel in de toekomst zou doen. Eerlijk gezegd ontkwam ik niet aan het beeld dat hij pas in gesprek met haar zou gaan als hij naar zijn mening voldoende informatie had opgedaan vanuit de christelijk bronnen. Ik merkte ook van andere deelnemers dat die continu met de titel van een

publicatie aan kwamen lopen om de 'deskundige' te vragen of hij het wel of niet moest lezen.

In mijn dagelijkse contacten ken ik ook een persoon die mij zelden vragen stelt over mijn beleving van de islam. Wel kwam deze persoon mij meedelen dat zij een goed boek gekocht had over de islam en dit binnenkort zou lezen. De interesse voor de islam is immers groot. Ik voel me gepasseerd als ik getuige ben van dit soort acties. Ik merk zelf uit de vragen weinig interesse, maar krijg ondertussen wel te horen dat de interesse aanwezig is en dat deze interesse wordt beantwoord door voor zichzelf 'betrouwbare' informatiebronnen te zoeken.

Ook uit de ontmoetingen met theologen heb ik vernomen dat christelijke groeperingen graag een christelijke theoloog als spreker willen hebben om informatie te geven over de islam.

Ik heb vanuit verschillende invalshoeken inmiddels gemerkt dat veel Nederlanders zogenaamde betrouwbare bronnen raadplegen om informatie in te winnen over de islam. Ook op de ontmoetingsdag 'vragen staat vrij' werd dit bevestigd. Ik heb uit de ontmoetingen ervaren dat oprechte interesse voor het christendom het beste beantwoord kan worden door met veel mensen met verschillende christelijke achtergronden te praten. Informatie over het christendom vanuit een islamitisch perspectief voldoet meestal niet aan mijn interesse. Deze schrij-

vers bekijken het christendom met een islamitische visie. In de dialoog ben ik hier niet in geïnteresseerd. Ik wil de beleving van de Nederlandse christen als individu graag weten. En hieruit overeenkomstige elementen destilleren. Een gezamenlijke beleving die een bouwsteen kan zijn voor een vreedzame samenleving. Ik wil mijn vooroordeel ten aanzien van het bovengestelde (nog) niet bevestigen omdat ik denk dat er steeds meer mensen zullen zijn die ook geïnteresseerd zijn in de beleving van de individuele moslim in Nederland.

Feestdagen

Een paar jaar geleden heb ik vlak voor de einde van de maand Ramadan een kaart ontvangen van een vrouw die ik op de dialoogbijeenkomsten heb ontmoet. Zij wenste mij en mijn gezin een gezegend ramadanfeest. Dit gebaar heeft veel emoties losgemaakt bij mij. Dit heb ik haar ook teruggeschreven. Zij is de eerste en de enige Nederlander die mij met het voor mij zo belangrijk feest een kaartje heeft gestuurd. Ik zelf ben gewend met kerst en nieuwjaar al mijn Nederlandse vrienden en kennissen een kaartje te sturen, maar had nooit de verwachting een kaart met het ramadanfeest te ontvangen. Wel ontvang ik van dezelfde vrienden en kennissen een kerstkaartje terug. De laatste jaren vielen deze feestdagen ongeveer in dezelfde periode. Voor het eerst merkte ik bij mezelf dat ik liever een kaartje ontvang

met het ramadanfeest in plaats van een kaartje met kerst. Ik denk dat Nederlanders met dit gebaar heel veel positieve gevoelens kunnen opwekken bij hun islamitische vrienden, kennissen en burens. Dit is een zeer positief gebaar voortvloeiende uit de dialoog en hoop dat het een voorbeeld kan zijn voor anderen.

Conclusie ontmoetingsdag 'vragen staat vrij'

Op deze ontmoetingsdag heb ik veel geleerd. Ten eerste is een open sfeer heel belangrijk. Op deze dag was dit volop het geval. Daarnaast was er tussen de christelijk en islamitische vrouwen al heel gauw een warm vertrouwen. Hierdoor konden heel veel aspecten worden besproken. Ook lastige onderwerpen. Een belangrijke boodschap uit de inleiding van de christelijke vrouw was dat je in de ik-vorm dient te spreken en over jezelf als je in dialoog gaat. Dit spreekt mij aan omdat ik veel waarde hecht aan een individuele benadering van mensen en een individuele benadering door anderen. Ik wil niet gezien worden als een onderdeel van een gemeenschap of etniciteit, maar wens als individu te worden benaderd. Ik probeer anderen ook zo te benaderen. Belangrijk voor de dialoog is ook dat men elkaar respecteert en in waarde laat. Zoeken naar overeenkomsten geeft veel meer voldoening en is veel opbouwender dan de zoektocht naar de verschillen. Laten we de verschil-

len laten voor wat ze zijn. Op deze dag hebben we wel geconcludeerd dat zowel moslims als christenen hun eigen geloof idealiseren. Op zich is dit natuurlijk wel logisch, als het maar niet een vervelende wending krijgt. Ik heb wel uit ontmoetingen geleerd om als moslim ook mijn vraagtekens ten aanzien van de islam kenbaar te maken en dat ik continu bezig ben met vraagtekens te beantwoorden.

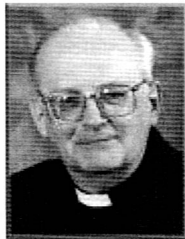
Christenen vinden het boeiend om dit weten. Ik vind het ook boeiend om kennis te nemen van de vraagtekens

van christenen en hoe zij daarmee omgaan. In dit opzicht kunnen we ook veel van elkaar leren. Oprechte interesse, openheid en vertrouwen zijn voor mij kenmerken voor een geslaagde ontmoetingsbijeenkomst. Hoe meer mensen we ontmoeten binnen deze sfeer, hoe minder vooroordelen wij hebben ten aanzien van elkaar. Daarnaast leren we veel van elkaar en vullen elkaar ook aan in onze beleving. Ik denk dat dialoog een onmisbaar instrument is om tot een harmonieuze samenleving te komen.

MOSLIMS HIER EN ELDERS

Geloven in vrijheid

Zo luidde de titel van een interreligieuze viering te Breda op 5 mei in het kader van bevrijdingsdag. Viering is misschien een groot woord voor de bijdragen van boeddhisten, christenen, moslims en joden op deze avond. Wel haalde iedereen het beste uit zijn godsdienst te voorschijn met betrekking tot vrede en vrijheid. Het prachtige kader van de Hervormde Kerk op de markt in Breda bleek ook een goed klankbord voor de perfect uitgevoerde liederen van de Kathedrale Cantorij. Het gregoriaanse *da pacem Domine* (geef vrede Heer) samen met andere liederen en de recitatie door de Turkse imam van korancitaten waren de enige liturgische momenten die de bijeenkomst iets van een viering gaven. Ook het uitwisselen van gaven tussen de verschillende godsdiensten was symbolisch: de christenen gaven broze aarden kruiken, de boeddhisten een getekende lotusbloem, de moslims een reliëf van Mekka en de joden een gekooid vogeltje (het deurtje kon open). Een goed initiatief van de gastheer Mgr. M. Muskens, die in vol ornaat zat naast Ineke Bakker, secretaris van de Raad van Kerken. Deze laatste

bodde de brochure *Samen Vieren met Mensen uit andere Religies* aan. (zie rubriek Boeken).

Oorlog versterkt fundamentalisme

“Het gevaar dat de oorlog in Irak leidt tot een toename van het islamitisch fundamentalisme is bijzonder reëel”. Dat zegt aartsbisschop Michael Fitzgerald, voorzitter van de Pauselijke Raad voor de Interreligieuze Dialoog. In een gesprek met het Italiaanse tijdschrift *Famiglia Cristiana* zegt aartsbisschop Fitzgerald dat de reacties van de moslims sterk gekleurd zijn door de retoriek van de Amerikaanse president: “veel toespraken hadden een ‘Messiaanse’ toon en doen vermoeden dat de Amerikaanse leiders ervan overtuigd zijn dat ze een religieuze kruistocht uitvechten”. Dat kan volgens aartsbisschop Fitzgerald moslims sterken in hun overtuiging dat deze oorlog gericht is tegen de islam. De aartsbisschop spreekt de wens uit dat de verklaring van christelijke leiders voldoende zijn om dat te weerleggen.

Ondanks sombere voorspellingen hebben Oosterse christenen, met name in Irak, geen extremistische aanslagen leden, zoals wel gebeurde in Afghanistan.

Mgr. Fitzgerald denkt dat de afwezigheid van geweld te danken is aan de

opstelling van christelijke leiders en vooral van Paus Johannes Paulus II. Wel blijft de voorzitter van de Pauselijke Raad voor de Interreligieuze Ontmoeting bezorgd over religieuze vrijheid in het toekomstige Irak, zowel voor Sji'ieten als christenen.

Fitzgerald besteedt veel tijd aan dialoog met moslim religieuze leiders, met als doel misverstanden en geweld tussen de twee godsdiensten weg te nemen. Het *Muslim-Christian Liaison Committee* is sinds 1995 bezig correcte informatie van elkaars geloof te verschaffen in de media en in schoolboeken. Bron: r-k nieuws.net

Mormonen en Methodisten helpen moslims

Naar aanleiding van de dood van Hazrat MirzaTahir Ahmad, de huidige leider van de Qadyan - Ahmadiyya beweging (zie *Begrip* april 2003 bl. 65 e.v.), waren moslims in Chino Valley aan het rouwen, toen er brand uitbrak boven hun moskee. Zowel Mormonen als Methodisten, zorgden voor tijdelijk onderdak zodat de vrijdag bijeenkomsten door konden gaan.

Bron: Chino Hills

Prijs voor *Grupa Most*

De Stichting Internationale Samenwerking van Alphen aan de Rijn heeft de SISA Award voor 2003 toegekend aan *Grupa Most* (zie *Begrip*, februari 2003 bl. 19-28). Het kunstwerk, ont-

worpen door Carina Mathot, is een schrijn waarin een schat wordt gekoesterd: solidariteit, betrokkenheid en respect. Dit komt ook tot uiting in Lubbert's tekst: "Alles wat weerloos is, heeft waarde".

Grupa Most onderhoudt contacten met religieuze gemeenschappen in Bosnië-Herzegovina. Ze wil contacten met de religieuze gemeenschappen verbreden naar de mensen daaromheen, bijvoorbeeld door uitwisseling van jongeren. Door de activiteiten in Tuzla zijn ook in Alphen aan de Rijn contacten ontstaan met moslims.

Bron: Witte Weekblad 29.4.2003

Het beeld van Abraham/Ibrahim

Joodse en Arabische kinderen uit West- en Oost-Jeruzalem die normaal gesproken niets met elkaar te maken hebben, worden dank zij een door het *Bible Lands Museum* in Jeruzalem opgezet programma in de gelegenheid gesteld elkaar op neutrale grond te ontmoeten.

De jeugdige deelnemers aan "Het beeld van Abraham" hebben een schat aan informatiebronnen ter beschikking over de figuur van Abraham als aartsvader. Daarmee kunnen ze op zoek naar de gemeenschappelijke elementen in het joodse en Arabische erfgoed waarop de hedendaagse Arabische en joodse cultuur zijn gebouwd.

Honderddertig kinderen in de leeftijd van negen en tien jaar hebben dit jaar

aan het programma deelgenomen. De Arabische kinderen waren afkomstig van de El-Tzal'a school in de wijk Jabbel Mukaber in Oost-Jeruzalem, de joodse kinderen van de Paula Ben-Gurion School in de wijk Rehavia. Amanda Weiss, die aan het hoofd staat van het programma, beschrijft het project als een zeer succesvolle poging om daadwerkelijk samen te leven in een voor Jeruzalem ongelooflijk moeilijke tijd. Ze voegt eraan toe dat de sfeer tijdens het project positief, gelukkig en feestelijk was.

"... Elk jaar opnieuw merken we dat het beter werkt. En elk jaar vinden we nieuwe manieren om de kinderen uit de dagen de taalbarrière te doorbreken en hun aanvankelijke vrees en stereotypische houding ten opzichte van de ander te laten varen. Op de eerste dag zijn de kinderen van beide kanten bang, soms tot huilens toe.

De angst en het wederzijdse wantrouwen verdwijnen geleidelijk als de kinderen elkaar leren kennen en samen deelnemen aan workshops waar ze les krijgen bij wat het museum tentoonstelt. Aan het eind is de grootste klacht dat het programma was afgelopen. Vele deelnemers hebben telefoonnummers uitgewisseld."

De gespannen veiligheidssituatie in Israël heeft de laatste twee jaar wel zijn tol geëist van 'Het beeld van Abraham', maar Weiss meldt met trots dat het succes van het programma ondanks de gewelddadigheden geen gro-

te schade heeft opgelopen.

Een van de nieuwe aspecten van het programma van dit jaar was de deelname van de ouders. "We hebben besloten de vaders en moeders uit te nodigen om mee te doen. Ze kregen een begeleide rondgang door het museum en een workshop waar ze zelf kunstvoorwerpen konden maken, parallel aan wat hun kinderen deden. De ouders waren net zo enthousiast en nieuwsgierig als de kinderen," vertelt Yehuda Kaplan, hoofd van de educatieve afdeling van het museum.

Ouders van de deelnemende kinderen spraken de hoop uit dat het programma de kinderen zou leren samen te leven met hun burens in Jeruzalem. "De taal is een groter probleem voor ons dan de kinderen," zegt Michal Tannenbaum, wier dochter Shira dit jaar aan het programma deelneemt. "Maar de sfeer is echt leuk, het is belangrijk dat ze erbij zijn en zien dat Arabier niet automatisch 'vijand' betekent."

Nesreen Basheer uit Oost-Jeruzalem heeft haar negenjarige dochter Mona in het programma. "Het was onlogisch om hierheen te komen, ik weet het, maar we konden niet anders. Zij willen in vrede leven en wij willen in vrede leven. We moeten het samen zien te redden. We moeten op deze weg verder gaan, wat er ook gebeurt." Het veelgeprezen programma ging van start in 1998. Het ontvangt financiële steun van het Abrahamfonds en de Je-

ruzalem Stichting en ontvangt daarnaast privé-schenken.

Bron: web.israelinsider.com

Kinderen schrijven voor vrede

Een dichtbundel helemaal geschreven door joodse en Palestijnse kinderen, voor de vrede.

Al zolang Israël bestaat zijn er problemen tussen joodse en Palestijnse inwoners.

In Israël wonen natuurlijk ook kinderen. Joodse en Palestijnse kinderen. Veel van hen vinden het heel erg dat er geen vrede is. Nu bestaat er in Israël een bijzonder centrum. Het heet Givat Haviva. Het bijzondere daaraan is dat joden en Palestijnen elkaar daar ontmoeten. Er zijn cursussen en conferenties waar door beide partijen gepraat wordt over oplossingen voor de problemen in Israël en de gebieden daaromheen. De oprichters van Givat Haviva willen laten zien dat samenleven wél mogelijk is en dat het belangrijk is

dat je elkaar leert kennen. Ter gelegenheid van het vijftigjarig bestaan kwam er een gedichtenwedstrijd waar honderden kinderen aan mee deden. Van de allermooiste gedichten is toen een boek gemaakt. Het heet *Kinderen schrijven voor vrede*. In dat boek staan tekeningen van gedichten van joodse en Palestijnse kinderen over vrede. Het boek is voorzien van een Nederlandse vertaling van de gedichten, naast de vertaling in het Ivriet, Arabisch, Duits en Engels. Op de tekeningen kun je zien hoe erg de kinderen het geweld vinden, maar ook hoe hun toekomstdromen er uitzien. Ook de gedichten gaan daarover.

Hieronder vind je een gedicht van Sara Porat, 12 jaar uit Kfar-Hess

DE KINDEREN TUSSEN TWEE PARTIJEN
Soms denk ik, hoe zou het zijn als ik iemand anders was?

Als ik in plaats van in Israël in Palestina was geboren?

Het is toch één gebied, waarom dan twee namen?

En wat zou er gebeuren als ik aan de andere kant van de Groene Lijn geboren was?

Is mijn wereld hier werkelijk zo anders en ver weg?

Misschien, misschien is daar ook een onschuldig meisje zoals ik, die vraagt: hoe zou het zijn als ik iemand anders was?

Zij haat het vast ook, wanneer haar vader reservedienst moet doen

"zodat wij in ieder geval voorbereid zijn".

Ik weet zeker dat zij ook voetbal speelt en hinkelt, ook zij heeft vast genoeg van de situatie nu...

En over een paar jaar, als ik in militaire dienst ben, wat zal ik dan tegen dat meisje zeggen?

Ach, laat er dan echte vrede zijn! Ik ben er zeker van dat zij het wil net zoals ik!

Zeker, er zijn al akkoorden gesloten, handtekeningen gezet, maar er zijn ook nog aanslagen en sabotage. Dagelijks horen wij over gewonden en gesneuvelden en ik ben er zeker van dat ook zij huilen over hun doden...

Om wille van mij en van haar en van alle andere kinderen laat ons vrede maken tussen de twee partijen. En laten wij, om een halt toe te roepen aan het huilen en het bloed, ons gedragen als MENSEN!

12 februari 2003 Marguerite Samama

Kinderen schrijven voor vrede

Te verkrijgen bij: de Stichting Vrienden van Givat Haviva

E-mail: batja@hetnet.nl

Telefoon: (030) 603 93 43 Prijs ca. 15,- excl. Verzendkosten. Het boek is ook te koop bij de museumshop van het Joods Historisch Museum.

Naar moskee en synagoge

De hoogste klassen van de basisscholen brengen deze week een bezoek aan de synagoge, de moskee en aan het beeldje van Betsie Franken-

huis, het jongste Haaksbergse slachtoffer van de jodenvervolgning. De activiteiten worden, in het zicht van 5 mei, aangeboden door de Werkgroep Anne Frank-project. Het doel is om de kinderen nader te laten kennismaken met verschillende manieren van geloven en ze met elkaar in gesprek te brengen over de verschillende manieren waarop mensen omgaan met personen die van hen verschillen. Alle scholen in de gemeente Haaksbergen doen dit jaar mee aan het project.

Bron: www.tctubantia.nl 23 april 2003

Mimoena: herdenkingsmaaltijd en lentefeest

De Mimoena is een feest dat Afrikaanse joden vlak na Pesach vieren. Voor Sami Kaspi (59), geboren in Rabat en getrouwd met de Nederlandse Kitty, staat het symbool voor de goede relatie die joden en moslims kunnen hebben. Door het te vieren hoopt hij een boodschap van verzoening en respect uit te kunnen dragen.

De Mimoena is de herdenkingsdag van Jozef Maimon, de vader van de bekende geleerde Rambam Maimonides. Jozef Maimon werd geboren in een klein plaatsje bij Cordoba en was een bekende arts. In 1160 vroeg sultan Moulay Ismael hem naar Marokko te komen vanwege de vele ziekten die er heersten. Hij is van Cordoba naar Fes afgereisd en is daar vijf jaar gebleven. In die tijd heeft hij veel kunnen betekenen bij de problemen die er heersten

tussen Joden en moslims. Daarna is hij via Tripoli, Algerije, Tunesië, Frankrijk en Jemen naar Egypte en Israël gegaan. Hij schreef veel, zowel in het Frans, Latijns als in het Arabisch en Hebreeuws, waardoor hij bekend was over de hele wereld. Men weet niet of hij is overleden in Caïro of in Tiberias want in beide plaatsen heeft hij een graf. Maar het belangrijkste is dat de joden in Marokko dankzij hem een goede tijd hebben gehad en daarom

Rambam Maionides

Ommekeer na Pesach

De wijze van herdenken is symbolisch voor de relatie tussen moslims en joden in Marokko. Het vieren van de *se'oeda* was zo vlak na Pesach problematisch, zonder brood en vlees. De traditie is ontstaan omdat de moslims tijdens Pesach begonnen met het trefpen van de voorbereidingen voor de Mimoena. Ze bakten speciaal brood, *Moefleta*, en verzamelden allerlei zuidvruchten zoals pruimen en noten. Bij het uitgaan van Pesach rond zeven uur 's avonds in Marokko, legden zij dit bij de ingang van de *mellah*, het

joodse getto. Ook kwamen de moslims tijdens de viering zelf geschenken brengen: melk, boter, meel, olijfolie, alcohol, cadeaus en geld. Alles wat tijdens de Mimoena op tafel ligt heeft een symbolische betekenis, hetzelfde als de seideravond met Pesach. Het zijn natuurproducten van de aarde en hebben daarom met vruchtbaarheid te maken. Behalve een herdenking is het ook een lentefeest, worden de boeren bedankt en is het een goede dag om te trouwen. Het is een ommekeer na Pesach. Kaspi legt dat uit met een voorbeeld: "In Marokko eten we tijdens Pesach vleeskost en geen melkkost zoals hier. Tijdens de Mimoena daarna wordt juist wel melkkost gegeten."

Traditie aan jeugd doorgeven

De geschenken die de moslims kwamen brengen, kunnen worden gezien als een tegoeddoening voor het leed dat de joden is aangedaan en als het betuigen van respect voor elkaars religie. Hieruit blijkt dat er zeker ook sprake is van goede relaties tussen joden en moslims ondanks de progroms die Marokko decennialang teisterden. De joden waren zeer geïntegreerd in de Marokkaanse samenleving. Zo zal een buitenstaander geen verschil zien in de Marokkaanse klederdracht van joden en moslims. "Wij hebben veel te danken aan de grootvader van de huidige koning, moge hij in vrede rusten, Mohammed V," zegt Kaspi. "Hij

noemde de joden zijn kinderen en heeft vele levens gered. Dit komt misschien doordat hij als kind, toen zijn eigen moeder overleed, gezoogd is door een Joodse vrouw. Daarom is de herdenking, het in stand houden van de Mimoena, voor ons zo belangrijk. Het herinnert ons aan de goede tijd in Marokko.” Vandaar dat Kaspi alle drieëndertig jaar dat hij in Nederland woont de Mimoena heeft gevierd.

Achter in de schuur staat een grote koelkast waar ik alles in opsla. Ik verkoop de schuur met koelkast mét inhoud van *chameets* aan mijn buurman en geef hem de sleutel. Na Pesach koop ik alles weer van hem terug.” De eerste jaren dat Kaspi in Nederland was, zette hij de traditie op kleine schaal met zijn vrouw en drie kinderen voort. In de loop der tijd is de gewoonte uitgegroeid tot een groot jaarlijks terugkerend evenement. Er is een vaste groep mensen die komt. Zo is rabbijn Vorst een trouwe bezoeker die elk jaar iets over Maimonides vertelt. Maar ook zijn verschillende Marokkaanse en Israëliëse ambassadeurs te gast geweest en nodigt Kaspi Marokkaanse jongeren rabbijnen uit. “Ik hoop dat ik door de Mimoena op mijn eigen manier te vieren, iets mee kan geven aan de jeugd. Ik vertel het verhaal van de Mimoena in het Nederlands, Frans én Arabisch. Ik draag mijn joods-Marokkaanse klederdracht en hoop zo te laten zien wat het betekent om jood én Marokkaan te zijn.”

Loterij voor Stichting Maimon

Tijdens het feest houdt Kaspi ook een loterij waarmee hij geld ophaalt voor zijn Stichting Maimon. Deze stichting is door Kaspi in het leven geroepen om zich ook op andere manieren in te zetten voor meer respect tussen joden en moslims. Zo staat Kaspi regelmatig voor de klas op middelbare scholen. “Ik begroet de klas standaard met *Shalom aleichem* én *Salam aleiku*. Dat is meestal al genoeg om allerlei vragen op te roepen over wie ik ben en waar ik vandaan kom. Marokkaanse jongeren zeg ik dan dat ze mijn verhaal aan hun ouders moeten vertellen en ze te vragen hoe zij zich de joden in Marokko herinneren. Nederlandse joden weten op hun beurt ook weinig van Marokkanen en associëren hen met extremistische moslims. Zeker na 11 september is het belangrijk geworden het verhaal van de broederschap zoals die in Marokko bestond, te vertellen.” Een van de dingen die stichting Maimon organiseert is een reis naar Marokko. “De Mimoena is een herdenkingsfeest voor de rabbijn Dayan dr. Maimon. Ik zou zo graag willen dat de *asjeknazische* joden meedoen met deze traditie om de *chameets* te proeven terwijl veel joden de smaak van de matzes nog hebben. Bij Kaspi proef je ’s avonds gewoon de *chameets*, uiteraard na afloop van Pesach.

Ik wil de Nederlandse joden zo graag laten zien hoe mooi Marokko is, de

schitterende gebouwen en de rijke culturele geschiedenis en belangstelling te wekken voor oud Joods Marokko. Of ze iets meegeven van prachtige muziek die de joden en moslims samen mee hebben genomen uit Andaloëzië. Voor mij is de Mimoena synoniem voor integratie en verbredering." - Zefea Samson

Dit ingekorte artikel verscheen eerder in het Poeriem/Pesachnummer 5763 van Hakehillot. Op www.nihs.nl zijn de artikelen uit Hakehillot als pdf-file te downloaden.

Kenneth Cragg 90 jaar

Op 9 maart werd de nestor van de christen islamologen de Anglicaanse bisschop Kenneth Cragg 90. Ter ere van deze verjaardag verscheen bij uitgeverij Melisende in Londen *Faithful in Presence, essays in honour of Kenneth Cragg*, onder redactie van David Thomas. De aartsbischop van Canterbury, Rodham Williams, bood hem het eerste exemplaar aan tijdens een receptie op 27 maart in Lambeth Palace. Ondergetekende was als een van de 30 auteurs bij de presentatie aanwezig. Kenneth Cragg was de belangrijkste christelijke denker over de islam tijdens de tweede helft van de 20ste eeuw. Tijdens de eerste helft van die eeuw werd het protestantse missionaire debat beheerst door Samuel Marinus Zwemer, een Amerikaan van Zeeuwse komaf, en Hendrik Kraemer.

Louis Massignon en zijn school gaven de toon aan in de rooms katholieke kerk. Sedert 1956 trekt Cragg de aandacht van evangeliekaal tot katholiek met zijn baanbrekende *The Call of the Minaret* (laatste herdruk in 2000), gevolgd door veertig andere boeken, voorts vertalingen uit het Arabisch en honderden artikelen. In *The Call of the Minaret* worden christenen opgeroepen beter naar de islam te luisteren en moslims uitgenodigd tot een beter begrip van het evangelie. Die wederkerigheid komt ook uit in *Muhammad and the Christian* (1984) gevolgd door *Jesus and the Muslim* (1985). Bij Cragg geen theologie zonder ontmoeting, geen selectie van bijbelse verbindingsfiguren als Abraham, maar de hele bijbel, geen concentratie op individuele moslims, maar op de hele islam. Cragg theologiseert vanuit het hart van het evangelie, de lijdende Christus, zonder compromis, zonder neerbuigendheid en zonder zelfgenoegzaamheid. Zijn beste vertolker is: C.Lamb, *The Call to Retrieval, Kenneth Cragg's Christian Vocation to Islam*, London, 1997. Begrip no 94 maart/april 1989 was aan het denken van Kenneth Cragg gewijd. – J. Slomp

Multiculti Moskee

Studenten ontwerpen moskee volgens poldermodel

Vier studenten architectuur van de Hogeschool

Rotterdam zijn *cum laude* afgestudeerd met een ontwerp voor een multicultu-rele moskee aan de Colosseumweg in de wijk Parkstad/ Feyenoord te Rotterdam.

Sinds kort staat de bouw van moskeeën in Nederland ter discussie. Er bestaat veel weerstand tegen de architectuurstijl, die niet in de Nederlandse (westerse) architectuur stijl zou passen. Als reactie op deze discussie hebben vier studenten, samenwerkend in de multiculturele afstudeergroep Me Mar architectuur, een ontwerp voor een multiculturele moskee gemaakt, die ook toegankelijk is voor niet-moslims en een naar buiten gerichte positieve uitstraling heeft. Het ontwerp vormt een eenheid met de directe omgeving mét behoud van de identiteit van de moskee. Daarbij is kritisch gekeken naar de functionaliteit van de bidruimte, de minaretten, parkeerproblematiek en de financiering van het gebouw.

Het park aan de Colosseumweg vormt een belangrijk onderdeel van het ontwerp van Me Mar architectuur. Het park loopt door over het dak van het gebouw en de ernaast gelegen parkeergelegenheden die zich deels onder de grond bevinden. Het dak biedt speelruimte voor kinderen, met o.a. een basket- en voetbalveld. Bij het ontwerp is niet alleen rekening gehouden met oriëntatie op Mekka (bidrichting), maar ook met de functionele oriëntatie van het gebouw. De ellips-

vormige koepel zorgt voor een goed georganiseerde toestroom van de bezoekers, die in grote getale de bidruimte al dan niet betreden of verlaten. Hierdoor wordt een veel voorkomend probleem vermeden, zoals opstopping van mensen en ophoping van schoenen. Tevens maakt het gebouw gebruik van windenergie door middel van windmolens. De zuidwest zijde van de ellipsvormige koepel wordt gebruikt voor de opwekking van zonne-energie

Om het gebouw toegankelijk te maken voor een brede groep mensen, bezit het gebouw verschillende publieke functies. Zo fungeert de koepel niet alleen als bidruimte, maar doordat er vloeren in deze ruimte zijn opgehangen, bevindt zich er ook een restaurant met lounge. Van hieruit heeft men zicht op de bidruimte en geniet men, op twintig meter hoogte, van het prachtige uitzicht over Rotterdam. Ook is er een bazaar en zijn er verhuurbare (kantoor) units voor startende ondernemers of cursussen. Een grand café is toegankelijk via het gebouw of het parkdak. Er is een kunst-expositie ruimte cq. atelier en een zogenaamde CultiFunctiZaal. Door in hoogte verplaatsbare tribunes kan deze zaal gebruikt worden voor verschillende doeleinden, zoals toneeluitvoeringen, concerten, feesten en bruiloften. De ertegenover gelegen *hammam* of Turks badhuis zorgt voor de nodige ontspanning en dient tevens als ont-

moetingsplaats. Dit alles maakt dat de moskee niet alleen financieel, maar ook voor een breed publiek zeer aantrekkelijk is.

bron: www.mucumo.tk

Oemnia: steuntje voor Marokkaanse vrouwen

Drie Marokkaanse vrouwen hebben in Amsterdam hebben de stichting *Oemnia* opgericht. Zij richten zich op het ondersteunen, begeleiden en trainen van Marokkaanse en Arabischtalige vrouwen. Ook taalcursussen en voorlichting over de sociale zekerheid zitten in het pakket. "Veel Marokkaanse vrouwen hebben een soort verlegenheid over zich", vertelt medewerkster Zoulikha Anouz. "Maar als je weet wat je kan moet je dat ook uitstralen". De naam Oemnia betekent hoop in het Arabisch. De organisatie wil Marokkaanse vrouwen meer zelfvertrouwen bijbrengen. Het hoofddoel is om makkelijker aan een baan te komen, maar de vrouwen zullen zich er in het sociale verkeer ook beter door kunnen handhaven. Oemnia wil graag bestaande culturele verschillen bespreekbaar maken. Anouz: "Voor sommige vrouwen is het bijvoorbeeld verboden om een hand te geven. Als je dan gaat solliciteren en je geeft geen hand, dan maakt dat geen goede indruk."

Initiatieven als die van Oemnia kunnen niet alleen veel betekenen voor de betreffende groep allochtonen zelf,

maar ook voor een beter begrip bij overheden en instanties. Zij kunnen bovendien een toegang opleveren tot de betreffende groep en omgekeerd deze mensen stimuleren zich actief op te stellen in het contact met de gemeente, de sociale dienst of de uvi.

Voor meer informatie over Oemnia: 020 480 20 86

Symposium Islam - Westen

Op de universiteit van Idaho, V.S., werd eind april een symposium gehouden over propaganda tussen de islam en het Westen. Veel deelnemers hekelden de partijdige berichtgeving over de aanloop naar en het verloop van de oorlog in Irak. De moderator, Rula Awwad-Rafferty, zei dat veel Amerikanen door de media gevoed werden met stereotiepen over moslims, die het gemakkelijker maakten om hen te demoniseren. "Films presenteren moslims met een donker uiterlijk en bebaard. Ze zien er woest uit, lopen voor hun vrouw uit, spreken met keelklanken en kennen geen moraal". McMillan zei dat Amerikanen schijnheilig zijn, als ze andere culturen hard beoordelen, terwijl ze hun eigen erfenis van slavernij en behandeling van Indianen vergeten.

Bron: A. P., Nicholas K. Geranios

Bush dubbelzinnig over islam

President Bush spreekt over tolerantie tegenover de islam maar benoemt en

luistert naar islamvijandige medewerkers. Enerzijds heeft hij meerdere malen over de islam gesproken als een godsdienst van vrede en gewaar-schuwde voor anti-islamitische voor-oordelen. Anderzijds heeft hij Daniel Pipes benoemd in het Instituut voor Vrede, een wetenschappelijk bureau voor buitenlandse politiek, door de regering gesponsord. Deze geleerde zegt dat moslims in regering of leger een veiligheidsrisico betekenen. Bush dweept ook met christelijke evangelicale leiders die de islam openlijk als kwaad beschouwen. Ook in zijn buitenlandse politiek legt hij zijn oor te luister bij neo-conservatieve christenen die overal moslim fundamentalisten zien en dezen beschouwen als een dreiging voor de nationale veiligheid. Door te proberen beide kampen voor zich te winnen uit electorale overwegingen geeft het Witte Huis tegenstrijdige signalen af.

Amerikaanse moslims zijn blij dat hun moskeeën in één adem genoemd worden met kerken en synagogen als gebedsruimten. Maar ze voelen zich ook beledigd door Bush's term 'kruistocht' voor zijn strijd tegen terrorisme. Op goede vrijdag werd Franklin Graham in het Pentagon uitgenodigd om de erediens te leiden. Deze noemde de islam een 'slechte en verdorven godsdienst'.

Bron: 28.4.2003 The Mercury News

Oezbekistan

Forum 18 New Service is een Noorse instantie die de vrijheid van godsdienst in de wereld bewaakt (cf. www.forum18.org). Volgens Forum worden 22 moslim vrouwen in de gevangenis gewelddadig behandeld en beledigd louter en alleen omdat ze hun geloof praktiseren en de Koran lezen. De koranboeken worden in beslag genomen, de vrouwen worden gestraft en worden gescheiden van hun kinderen. Ze hebben geen recht op amnestie omdat ze vanwege gewetensbezwaren vallen onder artikel 159 van het Strafbboek (ondermijning van de staat). Als radicale moslims van de *hizb at tahrir* (partij van de bevrijding) een beroep doen op de president Karimov voor clementie, krijgen zij wel amnestie.
Bron: Forum18 News Service 2.5.03

Saoedi-Arabische schoolboeken

Het *Center for Monitoring the Impact of Peace* (CMIP) heeft al eerder onderzoek gedaan naar lesmateriaal dat gebruikt wordt op Israëliische, Palestijnse en Syrische scholen, en heeft nu de schoolboeken op Saoedi-Arabische scholen onder de loep genomen. Het onderzoek, dat werd uitgevoerd in samenwerking met het *American Jewish Committee*, had een bredere opzet dan de eerder genoemde. Gekeken werd niet alleen naar het conflict in het Midden-Oosten, maar ook naar de

Saoedi-Arabische kijk op het christendom en het westen.

Het onderzoek, getiteld "Het westen, christenen en joden in Saoedi-Arabische schoolboeken" werd samengesteld, vertaald en uitgegeven door Dr. Arnon Groiss.

Voor het onderzoek werden 93 Saoedische schoolboeken daterend uit de periode 1999-2002 bekeken. De boeken, over verschillende onderwerpen, waren bedoeld voor leerlingen tot in de middelbare schoolleeftijd. Bijna alle boeken waren uitgegeven door het Saoedische ministerie van onderwijs. Al het materiaal werd onderzocht volgens de door UNESCO en CMIP uitgegeven richtlijnen.

Voor UNESCO zijn onderstaande analysecriteria belangrijk:

Zijn de opgevoerde gegevens accuraat en volledig?

Zijn de illustraties, kaarten en grafieken actueel en accuraat?

Worden prestaties van anderen erkend?

Wordt met gelijke maten gemeten?

Worden politieke kwesties objectief en accuraat gepresenteerd? Is de woordkeuze zodanig dat vooroordelen, verkeerd begrip en conflict vermeden worden?

Worden vrijheid, menselijke waardigheid en broederschap als idealen gepresenteerd?

Wordt de nadruk gelegd op de noodzaak tot internationale samenwerking, de vorming van gemeenschappelijke idealen en het nastreven van vrede en de werking van wetten?

Voor het CMIP gelden voor analyse de volgende criteria:

Het beeld van andere volkeren, religies en gemeenschappen: worden ze erkend, als gelijke geaccepteerd en gerespecteerd of worden ze als stereotypen voorgesteld, waardoor vooroordelen in de hand gewerkt worden?

Vrede en het vredesproces: heeft onderwijs de functie een kiem van vredesbewustzijn te laten uitgroeien? Bevordert het onderwijs het vredesproces? Is er ruimte voor verbetering?

Overeenkomstig de methodologie van CMIP bevat het huidige verslag voornamelijk citaten uit de onderzochte boeken, die op onderwerp in hoofdstukken gerangschikt zijn. Analyses zijn cursief gedrukt. Meestal spreekt het materiaal voor zich en behoeft zeer weinig tot geen commentaar. Een samenvatting van het rapport (31 blz.) is te downloaden <http://www.joods.nl:9673/rubrieken/reizen/CMIP%20Report.doc%20.pdf/>

Hoofdstuk 1 gaat over de islam in het Saoedi onderwijs. Hoofdstuk 2 beschrijft de superioriteit van de islam en de moslims. Hoofdstuk 3 behandelt de houding tegenover christendom en jodendom. Hoofdstuk 4 beschrijft het Westen als de vijand en als een maat-

schappij in verval. Hoofdstuk 5 en 6 presenteren de joden en het Zionisme. Hoofdstuk 7 geeft de Saoedi visie op Israël en Palestina. Hoofdstuk 8 gaat over *jihad*, martelaarschap en terrorisme. Hoofdstuk 9 over bestuur en regering. Uit de conclusie komen de volgende citaten:

“De Saoedi wereldvisie wordt gekenmerkt door een sterk gevoel van superioriteit van de islam en de moslims boven alle andere godsdiensten en gelovigen. Christenen en joden zijn vijanden van de moslims. Er kan geen liefde of vriendschap tussen hen bestaan. Het Westen is de bron van alle kwaad in de moslim wereld. De gevaarlijkste invloed op moslims vandaag is die van culturele en intellectuele aard.

De joden zijn een slechte natie zowel in hun verhouding tot de Arabieren en de moslims als in de context van de wereldgeschiedenis. De verdwijning van de joden is daarom wenselijk....

Voor het Midden Oosten-conflict wordt geen vreedzame oplossing voorgesteld Er is eerder sprake van oorlog, *jihad* en martelaarschap.

Westerse democratie wordt verworpen”.

De Saoedi boeken voldoen dus niet aan de criteria van de UNESCO. Wat leerlingen leren over jodendom, christendom, het Westen en Israël is zeer onvolledig en in veel gevallen foutieve informatie.

Het Westen wordt steeds afgeschilderd als een materialistische en in verval geraakte maatschappij. De Protocollen van de Ouderlingen van Sion worden beschouwd als een bron van joodse geschiedenis en Israël naam wordt systematisch geschrapt op elke landkaart.

Zowel mgr. M. Fitzgerald van de Pauleijke Raad voor Interreligieuze Dialoog als de onafhankelijke organisatie voor mensenrechten, die zou worden opgericht in S. Arabië na toezegging door koning Fahd, heeft dus nog handenvol werk.

Islamisten en hardrock

Veertien fans van hardrock werden begin maart in Marokko veroordeeld tot straffen van één tot 12 maanden gevangenis voor ‘bedreiging van de openbare orde’ en voor ‘handelingen die het geloof van moslims zouden kunnen doen wankelen’.

De krant Maroc-Ouest verdenkt regeringskringen ervan toe te geven aan druk van islamisten in verband met gemeenteverkiezingen.

Het islamistische dagblad *Attajdid* (de vernieuwing) beschuldigt de jongeren met T-shirts met satan erop van ‘dwalen, beïnvloed door westerse mode’. “Satan verschijnt en wordt versterkt als de principes en waarden van de islam uit de harten zijn verdwenen”. In plaats van veroordelingen door justitie

wil de krant educatieve programma's voor de jeugd.

Een aantal jongeren is vrijgelaten in afwachting van een nieuw proces.

Bron: Maghreb Analyste, *The North Africa Journal*

Cappuccino, lekker maar omstreden

De zaligverklaring van de Kapucijner monnik Marco d' Aviano uit de 17e eeuw is niet de eerste omtreden zaligverklaring door paus Johannes Paulus II. Deze monnik wordt geprezen om zijn inspanning voor de eenheid van Europa. Volgens de overlevering speelde de kapucijnen-pater in 1683 een belangrijke rol bij de bevrijding van Wenen op de Turken. D'Aviano zou met het kruis in de hand en aan het hoofd van een coalitie van Oostenrijkse, Poolse, Duitse en Italiaanse soldaten het Ottomaanse leger tegemoet gegaan zijn en zo Wenen van de Turken bevrijd hebben. In feite was Marco d'Aviano als gezant van de paus en raadgever van de zwakke keizer Leopold I actief in de anti-Turkse kruistocht.

Zoals we het croissantje te danken hebben aan een Weense bakker tijdens de belegering van de stad, zo zou ook de cappuccino zijn bestaan te danken hebben aan de vluchtende moslims. Dezen lieten zakken koffie achter, die de christenen te bitter vonden om te drinken. Ze mengden het brouwsel met honing en melk. Vanwege de bruine pij van de Kapucijner monnik,

werd het nieuwe drankje cappuccino genoemd.

Het is te hopen dat de zaligverklaring de goede relaties tussen het Vaticaan en de Turkse regering niet schaadt. Misschien moeten beide partijen de zaak maar uitpraten boven een kopje Turkse koffie of ... *cappuccino*.

De verwijzing naar de oorsprong van de *cappuccino* is omstreden. De naam *cappuccino* werd pas in de 20ste eeuw geïntroduceerd.

Waarschijnlijk omdat de iets overhellende melkschuimkraag deed denken aan een *cappuccio*, een capuchon of kap. Omdat aan de kapucijner pij ook een capuchon hangt, werd de populaire drank naar hen vernoemd.

Hoofddoekjes in Frankrijk en Turkije

Volgens een peiling denkt een derde van de Fransen dat moslim vrouwen verplicht zouden moeten worden in het openbaar geen hoofddoekjes te dragen. Nicolas Sarkozy, minister van Binnenlandse Zaken, wekte luid boegeroep op toen hij op de jaarlijkse bijeenkomst van de Unie van Islamitische Organisaties in Frankrijk aankondigde dat moslim vrouwen geen

hoofddoekjes mogen dragen voor een pasfoto. 53% van de Fransen volgt hem hierin en 39 % is tegen.

Volgens La Depeche du Midi staat 74 procent achter de geseclariseerde waarden maar slechts 49 procent wil de hoofddoekjes verbieden op scholen. Wie ooit in Turkije het feest van 23 april heeft meegemaakt, weet hoe Ata Türk, de vader des vaderlands, verheerlijkt en de hemel in geprezen wordt. Het is dan ook het feest van de secularisatie en van het instellen van de democratie. Normaal gesproken zouden president Ahmet Necdet Sezer en de militairen in grote getale en fraai uitgedost aanwezig zijn bij dergelijke bijeenkomsten. Maar een schamel stukje doek zorgde voor hun afwezigheid. Bulent Arinc's vrouw van de regerende Partij voor Rechtvaardigheid en Ontwikkeling dreigde namelijk het feest te verstoren door met een hoofddoekje ten tonele te verschijnen. Uiteindelijk verkoos Bulent geen crisis te veroorzaken. Officieel mag in openbare gebouwen geen hoofddoekje worden gedragen. Maar de bovengenoemde regerende partij wil met het oog op toetreding tot de Europese gemeenschap dit tot een item van vrijheid van godsdienst maken en zo mensenrechten uitbreiden.

Wel of geen zuil

Kunnen moslims een voorbeeld nemen aan gereformeerden, die onder

aanvuring van Abraham Kuyper hun eigen organisaties hebben opgericht? Haci Karacaer gelooft er niks van. En hij wordt nog wel de Abraham Kuyper van de moslims genoemd. Karacaer is directeur van Milli Görüs, een organisatie met 45 Turkse moskeeën.

Hij denkt dat zijn geloofsgenoten van 'de verzuiling', voor veel Nederlanders al een gepasseerd station, weinig te verwachten hebben. „Verzuiling zet mensen op een eiland. Dat wil ik niet." Zaal De Unie in Rotterdam was op 8 april volgestroomd voor het debat waaraan Haci Karacaer, samen met socioloog Anton Zijderveld en migratiedeskundige Jan Beerenhout meedeed. Verzuiling is, dat kon de socioloog precies uitleggen, een proces waarbij mensen in de maatschappij op grond van hun levensovertuiging eigen organisaties oprichten om macht te verwerven, om gehoord te worden. Het is een typisch Nederlands model, dat in de vorige eeuw bloeide. Volgens Zijderveld en Meijer zijn de zuilen bij christenen praktisch ontmanteld. Maar of je het wilt of niet, verzuiling vindt plaats onder moslims, stelde Zijderveld.

Karacaer ontkende dat moslims op z'n Hollands aan het verzuilen zijn: „Alle Turkse organisaties in Nederland zijn te herleiden tot de Turkse politiek."

Dat religie een factor van betekenis mag zijn, bleek bij het voorstellen van de forumleden. Ze kregen veel ruimte om hun religieuze positie uit te teke-

nen. Beerenhout vertelde hoe hij als vijftienjarige, toen de islamitische gastarbeiders zich nog niet hadden gemanifesteerd, voor de islam koos. Hij was, gedreven door vragen over de vroege dood van zijn vader, kerken en godsdiensten gaan vergelijken. „Ik ben bij de islam blijven hangen." Waarom? „Daar hebben ze me nooit gevraagd lid te worden en anderen uit te sluiten."

Volgens Beerenhout is de vorming van een islamitische zuil niet mogelijk, doordat een priesterkaste ontbreekt. Er is geen leidende klasse, nou ja, behalve dan bij de sji'itische moslims, gaf hij tegenover Zijderveld toe. De islam kent in elk geval geen piramidevormige organisatiestructuur, zei Beerenhout nog. Wim Meijer zette toen meteen de puntjes op de i. Gereformeerden ook niet, zei de oudwethouder, zelf afkomstig uit een hervormd geslacht. „Bij gereformeerden staat de synode niet aan het hoofd van de organisatie. En ze hebben een traditie van leken theologie. Die ontbreekt bij moslims. Daarom is het voor hen moeilijk een eigen zuil in te richten." Iemand in de zaal 'bekende' dat hij theologie had gestudeerd, predikant was geworden, Christen Unie stemde en zijn zes kinderen naar een gereformeerde school stuurde. Hij was benieuwd of moslims (evenals gereformeerden) hun eigen waarden als heilzaam voor de samenleving willen voorhouden aan anderen. „Dat staat

niet op onze agenda", zei Karacaer. „Daarvoor moet je eerst je eigen problemen oplossen." Bron: *Nederlands Dagblad* 11.4.03

BOEKEN

Preken over Sji'a martelaren

Toby Howarth, *The Pulpit of Tears. Shi'I Muslim Preaching in India*, 2003, 350 blz. Informatie over uitgever en prijs zijn verkrijgbaar via hentob@aya.yale.edu

Toby Howarth en zijn Nederlandse vrouw de theologe Henriette de Greef waren van 1996-2000 verbonden aan het Henry Martyn Institute of Islamic Studies, Hyderabad, India. Dit instituut werd opgericht in 1930. Gedurende die periode bestudeerde Howarth 200 Urdu preken die werden uitgesproken tijdens samenkomsten waarbij de dood van de eerste sji'itische martelaren van de slag bij Karbala in 61 AH, AD 660, worden herdacht. Twintig vertaalde hij vanaf cassettebandjes. Hij schreef een inleiding en een conclusie en klaar was het prachtige en zeer lezenswaardige proefschrift waarop hij op 23 oktober 2001 promoveerde bij Prof. Wessels aan de V.U. Voor deze bespreking werd de promotie-editie gebruikt. Zijn sji'itische copromotor Dr Naqvi kon de promotie niet meemaken. Tot nu toe bestond er slechts een vertaling van één preek. Howarth's studie opent voor onderzoekers een geheel nieuw gebied en kan daarom ook beschouwd worden als een stuk pionierswerk. Het werk zal binnenkort bij een Britse uitgever verschijnen. Howarth is

intussen als docent islam en tutor verbonden aan Crowther Hall, Selly Oak Colleges, Birmingham het Anglicaanse missionaire opleidingscentrum. Een uitvoerige bespreking van mijn hand staat in *Wereld en Zending*, jaargang 31, no 1, 2003, blz.118-120 - Jan Slomp

Samen Vieren

De Raad van Kerken heeft een brochure uitgegeven van de Beraadsgroep Interreligieuze Ontmoeting over *Samen Vieren met mensen uit andere religies*. De Raad wil met de brochure het gesprek onder christenen op gang brengen over of en hoe men samen met andersgelovigen kan vieren. Bij het tot stand komen van de brochure ging de Beraadsgroep te rade bij een aantal deskundigen en betrokkenen. Zo was er onder meer een consultatie met de Beraadsgroep Vieren. Daarnaast werd de tekst speciaal bekeken en kritisch beoordeeld door Mgr.E.de Jong, lid van de Pauselijke Raad voor de Interreligieuze Dialoog te Rome, en vanuit de SoW-kerken door ds. A.Plaisier. Na de consultaties werd de brochure keer op keer bijgesteld. De aanleiding voor de brochure ligt in de praktijk. Overal in Nederland komt men al sinds jaren allerlei vormen van gezamenlijke vieringen tegen. Onder deze vieringen verstaan we een breed

scala van gezamenlijke samenkomsten en ontmoetingen van mensen met verschillend geloof waarin geloofsbeleving en rituelen uit diverse religies een plaats krijgen. In de brochure zijn tal van voorbeelden opgenomen van 'Samen Vieren' in de praktijk. Gezamenlijke vieringen en ook gebeden vinden niet alleen in kerken, moskeeën, tempels, enz. plaats, maar ook op andere plaatsen en in andere verbanden zoals op penitentiaire inrichtingen, scholen, zorginstellingen, buurtcentra, enz. Mensen kunnen tijdens een gezamenlijke bijeenkomst elkaar ontmoeten, luisteren en spreken, vreugde en verdriet delen, actie voeren, zich bezinnen, gedenken en ook samen iets doormaken zoals naar aanleiding van de Bijlmerramp, de terroristische aanslagen van 11 september 2001 in New York en Washington of het geweld in het Palestijns-Israëliësch conflict. Er zal altijd duidelijkheid moeten zijn over het doel en de gezamenlijke noemer waaronder men bijeenkomt. We kunnen saamhorigheid vieren, gastvrijheid, vrijheid en vrede. Naast mogelijkheden van Samen Vieren geeft de Beraadsgroep ook beperkingen aan.

Met wie doen we wat samen?

De brochure geeft een overzicht van enkele stellingnamen vanuit de kerken en daarbuiten in de laatste dertig jaar. Daarnaast wordt ook ingegaan op de moeilijkheden waarop men kan stuiten

in de praktijk en een bespreking van standpunten: je kunt niet alles met iedereen samen doen. De verschillende tradities hebben ook hun eigen visies op samen vieren. Christenen denken verschillend over interreligieuze vieringen. Een aantal is er uitermate enthousiast over. Voor anderen is het een brug te ver. Veel boeddhisten wijzen het spreken over God af. Moslims hebben meestal bezwaren tegen mensen die meer beelden van het goddelijke erkennen, zoals veel hindoes doen. Hindoes daarentegen nemen aanstoot aan religies die menen een exclusieve waarheid te kennen en willen ruimhartig alle religies als ten diepste gelijkwaardige en in de kern identieke wegen tot het goddelijke aanvaarden. Kortom, elke traditie oordeelt vanuit het eigen geloofsgoed over andere tradities. Het gevolg hiervan is dat men zorgvuldig met elkaar moet omgaan en moet aftasten wat men wel en niet met elkaar kan doen, maar ook dat men met de ene partner meer samen kan doen dan met de andere. Moslims en christenen kunnen aanknopingspunten vinden die zij niet met anderen delen. Bepaalde groepen boeddhisten en christenen kunnen samen een meer meditatieve bijeenkomst houden. Je moet jezelf bij het organiseren van een gezamenlijke viering dan ook van te voren de vraag stellen: Met wie doen we wat samen? Kiezen we voor een bijeenkomst van twee groeperingen of voor een multi-

religieuze bijeenkomst met leden van een hele reeks levensbeschouwelijke groepen? Kunnen we samen bidden of bidden we om beurten in elkaars aanwezigheid waarbij we luisteren en kijken naar elkaars gebed? Wat vieren we eigenlijk samen?

Lezen, zingen, bidden...

Er kan uit de bijbel, de koran, de bhagavadgita, enz. gelezen worden. Tevens kunnen er persoonlijke overdenkingen worden uitgesproken en soms kan er gebeden worden. Ook kan men samen zingen. Men kan zich bezinnen aan de hand van voorwerpen, houdingen, muziek en dans. In de ruimte van samenkomst kunnen symbolen uit de verschillende deelnemende tradities naast elkaar worden uitgesteld of 'gezamenlijke' symbolen worden gebruikt die in veel religies voorkomen zoals 'water' en 'bron'.

Samen organiseren

De brochure geeft handreikingen aan degenen die een gezamenlijke viering willen organiseren. In het laatste hoofdstuk zijn een aantal vragen opgenomen voor bespreking in groepen. Als je kiest voor een gezamenlijke viering is het goed van het begin af aan vertegenwoordigers van de andere tradities bij de organisatie te betrekken. Ook als je je beperkt tot een christelijke viering met daarin opgenomen een moment voor een andere traditie is dergelijk

gezamenlijk overleg nodig. Bij de voorbereidingen moeten vervolgens gezamenlijk goede afspraken gemaakt worden over zaken die kenmerkend zijn voor de eigen traditie. Allerlei praktische vragen dienen zich daarbij aan: welke plaats krijgen Bijbel en Koran in de ruimte waar men bij elkaar komt? Kan bijvoorbeeld de paaskaars blijven staan in de kerk? Gezamenlijk kiezen de voorgangers een thema dat relevant is voor de lokale situatie. Symbool handelingen moeten aan elkaar worden uitgelegd. Ook moet men afspreken waar de mannen en de vrouwen zitten, want bij een aantal moslims zitten mannen en vrouwen strikt gescheiden. Zo is reeds de voorbereiding van een dergelijke viering een boeiende oefening in interreligieuze ontmoeting en samenwerking.

Berry van Oers, secretaris Beraadsgroep Interreligieuze Ontmoeting

De ballade van de balling

Moeried Barghoeti, *Weerzien met Ramallah*, Bulaaq 2002, Amsterdam, 191 blz.

Dit autobiografisch relaas gaat over de zwerftocht en terugkeer van een Palestijnse politieke vluchteling, die meer dichter is dan politicus. Het oorspronkelijk in het Arabisch geschreven boek (1997) heet "Ik heb Ramallah gezien". Maar het is een weerzien, dat allerlei herinneringen oproept. De auteur keert in 1997 na 30 jaar ballingschap terug naar Ramallah

waar hij sinds 1967 (bezetting van de westelijke Jordaanoever door Israel) niet meergeweest is, omdat hij toen in Egypte studeerde en niet door Israel werd toegelaten. Als men de ervaring wil leren kennen van een Palestijnse vluchteling met alle gevolgen voor zijn verspreide familieleden, gezin, carrière enz, dan kan men niet beter doen dan dit aangrijpende, dichterlijke relaas over ballingschap en ontheemding lezen. Het boek is geen chronologische openvolging van feiten, maar een aaneenschakeling van associaties. Het is bijna een bovenmenselijke prestatie om zo te schrijven zonder dat frustratie en verbittering meeklinken. Ondanks de trieste werkelijkheid ontbreekt de humor niet. Naarmate het boek vordert, worden de onderwerpen ernstiger. Zo komen aan het einde de doden aan bod, vaak overleden zonder de aanwezigheid van hun dierbaren. Dat de dichterlijke aard van de schrijver zijn politiek bewustzijn niet vermindert, moge blijken uit de in '97 geschreven passage, een overzicht van 30 jaar (1967-1997): "Sinds 1967 is de laatste zet in het Arabisch schaakspel steeds een verliezende zet geweest. Eén stap naar achteren, die alle voorafgaande zetten, hoe hoopgevend die ook waren, tenietdeed. Na de slag bij Al Karama, toen Palestijnen en Jordaniërs samen ten strijde trokken tegen de vijand, hebben we ons op Zwarte September tegen elkaar gekeerd. Na de oorlog van '73

en de oversteek van het Suezkanaal zijn we op Camp David afgestevend. Eerst hebben we ons nog verzet tegen de Camp David-akkoorden, maar daarna hebben we ze in het Arabisch omgezet en algemeen geldend gemaakt, waarmee we iets hebben geaccepteerd dat nog zinlozer en schandaliger was. Na de Israëliëse inval in Libanon is het heldhaftig verzet van de PLO veranderd in onderlinge strijd en uiteindelijk zijn ze overgegaan tot matiging van hun standpunten en aanpassing aan de voorwaarden van de vijand. Na de (eerste) *intifada* op Palestijnse bodem zijn we naar Oslo gegaan. We schikken ons altijd naar de voorwaarden van onze vijanden. Sinds 1967 passen we ons aan en conformeren we ons. En nu probeert Benjamin Netanjahoe, de premier van Israel, de Amerikaanse bezorgdheid over de huidige regeling te sussen door te zeggen dat de Arabieren zich uiteindelijk wel zullen aanpassen aan zijn harde lijn, omdat ze nu eenmaal gewend zijn zich aan te passen aan wat hun wordt opgelegd" (blz. 179). Dat het met Sjaron en de tweede *intifada* nog erger zou worden, had de auteur niet kunnen voorzien. Door zijn gevoelige stijl weet hij uiting te geven aan de universele menselijke ervaring van ontheemding en overstijgt hij het niveau van uitsluitend de beschrijving van Palestijnse ballingschap. Het boek kreeg in Egypte in 1997 de Naguib

Mahfouz Penning voor Literatuur. —
P. R.

Gaat de hemel open

Sheich Ahmad Dede, *De Opening*, uitg. The Haqqani Bridge, Ridderkerk, 2002, 12 p., ISBN 90-807361-1-2

Draaiende derwisjen zijn er in Konja (Turkije) waar eens Maulana Roemi woonde. Draaiende derwisjen zijn ook aanwezig in de *dhikr*-bijeenkomsten in de moskee in Ridderkerk en bij de Naqshbandi soefi's in Sötenich (Duitsland); hun leider is Sheich Ahmad. Ahmad Pattisahusiwa werd in 1960 uit Molukse ouders in Nederland geboren. Na zijn twee-entwintigste verjaardag veranderde zijn leven. Hij las over Maulana Djalaloeddin Roemi, de soefi-meester uit het 13e eeuwse Turkije, die de Mevlevi orde van de draaiende derwisjen stichtte. Hij ontmoette Sheich Nazim al-Haqqani, huidig Grootmeester van de Naqshbandi soefi-orde. Sheich Nazim en visioenen leidden Ahmad verder naar zijn bestemming: op zijn veertigste jaar werd hem vergund naar buiten te treden als *dede* (oudste) van de wervelende derwisjen, sheikh van de Haqqani-Mevlevi Tariqa.

Kenmerkend voor de *tariqa*, de weg, de weg naar de Heer, zoals aan Sheich Ahmad geopenbaard, is de *dhikr ad-dourani*, de "Draaiende Herdenking in overgave in de Hand van God" (aldus Sheich Ahmad op p.47 van zijn boek). Gezeten in een grote kring zingen de derwisjen (de armen van geest, zoals de soefi's zich wel noemen) de heilige

namen van God, terwijl enkelen van hen in het midden van de kring in hun witte gewaden draaien als geopende waterlelies. Zij draaien om hun hart, met de rechterhand opgevouwen naar de hemel, de linkerhand open gevouwen naar de aarde. Dit draaien, deze wervelende dans, heet *sama* (hemel). In een visioen ervoer Sheich Ahmad dat – in aanwezigheid van Mohammed en de andere profeten, van Grootmeester en heiligen – een onbeschrijfelijk draaiende kracht hem omhoog deed zweven. Gods licht daalde door een opening neer. Alles loste op in één oneindig groot licht. "Treedt binnen in mijn paradijs", zo sprak een stem. Later volgde terugkeer naar de wereld en het werk van alledag. Het is de opdracht van elke derwisj om het licht, de vreugde en de liefde die hij van God heeft ontvangen, aan zijn medemensen door te geven.

In zijn boek beschrijft Sheich Ahmad uitgebreid zijn eigen levensweg en de moeilijke weg stap-voor-stap naar het licht die hem werd geopenbaard. Hij completeert zijn verhaal met vele verzen, die mij telkens doen denken – hoe kan het eigenlijk anders – aan de odes van Maulana Roemi. Een enkel citaat als voorbeeld:

Er is niets zo mooi als jij,

Ja jij die Mijn weerspiegeling bent.

Waar ben je,

Ik ben hier zo dicht bij jou,
waarom zie je Mij niet.

Weet je niet dat jouw stap,

Mijn groet van Mij

"Hier ben Ik" naar jou is.

Sheikh Ahmad biedt ons een opening naar de spirituele wereld van de soefi's, de mystici van de islam. Het is jammer, dat wij bij het lezen zo vaak struikelen over zijn taal. Van een soefi

vriend vernam ik de opmerking, dat je individuele godservaringen liever voor jezelf moet houden. Niettemin, een boek dat mij boeit. - Jan Landheer.

EVENEMENTEN

De ander in beeld

Van 29 juni tot en met 2 juli vindt in Woudschoten de Internationale Conferentie van Christenen en Joden plaats (ICCJ), een platform van organisaties voor joods-christelijke betrekkingen wereldwijd. Sinds een aantal jaren staat ook de islam op het programma en zullen ook leden van moslim gemeenschappen deelnemen. Thema van de conferentie, mede georganiseerd door de Katholieke Universiteit Utrecht, is *Imagining the other*.

Doel: in gezamenlijke verantwoordelijkheid de huidige angsten, vooroordelen en geweld onder ogen zien, gebaseerd op het verstoorde beeld van de ander.

De conferentie biedt lezingen, workshops en culturele evenementen. Kans tot ontmoeting en gesprek voor journalisten, beleidsmakers, pastores, vormingswerkers en politici. Gedetailleerd programma :

<http://www.ktu.nl/imagining>

Of mevr. Sandra Poulina-Hellburg tel. 030-253 1427; e-mail spoulina@ktu.nl

Islamcursussen van Dar-al-'Ilm (Huis der Kennis) Dar-al-'Ilm is een geheel zelfstandig onderwijsinstituut

voor islamstudies en Arabische taalstudies en biedt een ieder die belangstelling heeft voor de islam en er meer over wil leren de mogelijkheden om hierover in de Nederlandse taal meer kennis op te doen door middel van het volgen van de cursussen, door deelname aan de seminars en studiedagen of door het bijwonen van bijeenkomsten of toespraken.

Dar-al-'Ilm heeft haar hoofdvesting in Den Haag en heeft daarnaast afdelingen in de steden Amsterdam, Rotterdam, Utrecht, Maastricht en Antwerpen. Het rooster en de cursuslokaties kunt u ook vinden op de [website:www.daralilm.nl](http://www.daralilm.nl)

Anmelden: wij geven er voorkeur aan dat u zich voor de cursus aanmeldt via info@daralilm.nl of daralilm@hotmail.com of telefonisch 06-26 134 752 (11.00 uur - 21.00 uur). Vermeld er tevens bij om welke cursus en cursuslokatie het gaat.

Dar-al-'ilm geeft informatie over Islam op HBO-niveau. Als dit niveau bereikt is, volgt er een ander niveau, waarop alle informatie en kennis weer opnieuw volledig bevraagd kan worden. Maar dan moet eerst dat eerste niveau bereikt zijn.

begrip

Luybenstraat 17
5211 BR 's-HERTOGENBOSCH
Tel. 073-6145159